

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Geografie a kartografie

**PROMĚNY REGIONÁLNÍHO OBRAZU A SÍDELNÍHO SYSTÉMU
SRBSKA PO ROCE 1991 V KONTEXTU ROZPADU JUGOSLÁVIE**

CHANGES OF REGIONAL AND SETTLEMENT PATTERN OF
SERBIA AFTER 1991 IN THE CONTEXT OF THE SPLIT OF
YUGOSLAVIA

Marko Vukadinovič

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Jiří Tomeš, Ph.D.

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 19. 08. 2013

Rád bych na tomto místě upřímně poděkoval RNDr. Jířímu Tomešovi, Ph.D. za čas, který věnoval odbornému vedení této práce, za jeho podnětné připomínky a cenné rady. Také bych chtěl poděkovat rodině a nejbližším přátelům za jejich podporu a pomoc.

Proměny regionálního obrazu a sídelního systému Srbska po roce 1991 v kontextu rozpadu Jugoslávie

Abstrakt

Práce si klade za cíl analyzovat proměny regionálního obrazu a sídelního systému Srbska se zvláštním ohledem na migraci po válečném konfliktu vyvolaném rozpadem Jugoslávie začátkem devadesátých let. Zkoumá věkovou strukturu uprchlíků a vnitřně vysídlených osob a především jejich vliv na demografický růst Srbska a analyzuje závislost jejich místa pobytu na některých geografických a socioekonomických ukazatelích. Prověří také situaci uprchlíků v novém tisíciletí s ohledem na jejich repatriaci či naturalizaci. Závěrečná část práce zjišťuje, zda relativně značné procento této uprchlické populace stále žije v provizorních podmínkách a jak funguje spolupráce státu a agentur, které mají za cíl redukovat počet uprchlých a vnitřně vysídlených osob.

Klíčová slova: proměna, regionální obraz, systém osídlení, migrace, rozpad Jugoslávie

Changes of regional and settlement pattern of Serbia after 1991 in the context of the split of Yugoslavia

Abstract

This thesis presents changes of regional and settlement pattern of Serbia with a special emphasis on migration after war events evoked by splitting of former Yugoslavia in the 90's. It researches age structure of refugees and internally displaced persons and mainly their influence on demographic growth of Serbia and analyses their dependence of their location on chosen geographical and economical indicators. It will also show the situation of refugees in the new millennium considering their repatriation or naturalization. The last part finds out, if there is a noticeable amount of refugee population living in temporary conditions and how works the cooperation between the state and organizations, which are supposed to reduce number of refugees and internally displaced persons.

Key words: changes, regional pattern, settlement system, migration, war splitting of Yugoslavia

OBSAH

Přehled použitých zkratk	6
Seznam tabulek	7
Seznam obrázků	8
Úvod	9
1. Metodika a zdroje dat	11
2. Vývoj událostí v jednotlivých zemích	13
2.1 Chorvatsko	13
2.2 Bosna a Hercegovina	15
2.3 Srbsko	16
3. Vojvodina a její role v historickém kontextu	20
4. Vliv uprchlické krize na demografický vývoj Srbska	23
4.1 Vliv uprchlíků	23
4.2 Vnitřně vysídlené osoby.....	31
4.3 Změna sídelní struktury	34
5. Uprchlíci v Srbsku – jejich situace v 21. století	36
6. Zhodnocení spolupráce agentur při řešení uprchlické krize	40
Závěr	42
Seznam použité literatury a datových zdrojů	44
Seznam příloh	48

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

BiH	Bosna a Hercegovina
HDP	Hrubý domácí produkt
IDP	Internally displaced persons = vnitřně vysídlené osoby
KZI	Komisariát pro uprchlíky Srbska
MZLIMP	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava = Ministerstvo lidských práv a práv menšin
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
RZS	Republički zavod za statistiku = Statistický úřad Srbska
SFRJ	Socialistická federativní republika Jugoslávie
SLDB	Sčítání lidu domu a bytů
SRJ	Svazová republika Jugoslávie
UNHCR	Vysoký komisariát pro uprchlíky Organizace spojených národů
USD	Americký dolar
UZB	Urbanistički zavod Beograda

SEZNAM TABULEK

Tab. 1	Vývoj počtu uprchlíků z Chorvatska v letech 1991-1996 (údaje z roku 1996).....	14
Tab. 2	Vývoj počtu uprchlíků z Chorvatska v letech 1991-1996 (údaje z roku 2002).....	15
Tab. 3	Vývoj počtu uprchlíků z BiH v letech 1991-1996 (údaje z roku 1996).....	16
Tab. 4	Vývoj počtu uprchlíků z BiH v letech 1991-1996 (údaje z roku 2002).....	16
Tab. 5	Zdrojové a cílové oblasti uprchlíků a IDP v letech 1996, 1999, 2000, 2002.....	17
Tab. 6	Počet srbských emigrantů v zemích západní Evropy mezi lety 1991 a 2012.....	18
Tab. 7	Základní charakteristiky regionů Srbska v roce 2011	22
Tab. 8	Počet obyvatel a uprchlíků v letech 1991, 1996, 2002, 2011	23
Tab. 9	Změny přirozené měny obyvatel regionů Srbska mezi lety 1992 a 1998.....	25
Tab. 10	Uprchlíci podle pohlaví za roky 1996, 2002.....	27
Tab. 11	Věkové skupiny obyvatel Srbska a uprchlíků, 2002.....	27
Tab. 12	Obyvatelstvo a uprchlíci dle důležitých demografických věkových skupin, 2002.....	28
Tab. 13	Věková struktura vnitřně vysídlených osob v Srbsku a Černé Hoře v roce 2007	32
Tab. 14	Počet vnitřně vysídlených osob v regionech Srbska v roce 2012.....	33
Tab. 15	Změna počtu obyvatel největších měst Srbska mezi lety 1991 a 2011.....	35
Tab. 16	Umístění Srbů původem z Chorvatska a BiH v regionech Srbska, 2011	36

SEZNAM GRAFŮ A OBRÁZKŮ

Graf 1	Vývoj přirozené měny regionů Srbska v letech 1991 – 2010.....	29
Graf 2	Vývoj přirozené měny nejméně prosperujících okruhů Srbska v letech 1991 – 2010	29
Obr. 1	Regiony Srbska k roku 2011.....	12
Obr. 2	Vývoj území Srbska po druhé světové válce od roku 1945.....	17
Obr. 3	Podíl uprchlíků na obyvatelstvu okruhů Srbska v roce 2002	19
Obr. 4	Změna počtu obyvatel mezi roky 1991 a 2002.....	24
Obr. 5	Změna počtu obyvatel mezi roky 2002 a 2011.....	26
Obr. 6	Přirozený přírůstek/úbytek v okruzích Srbska v roce 2010.....	31
Obr. 7	Zastoupení vnitřně vysídlených osob v okruzích Srbska v roce 2012.....	34
Obr. 8	Zastoupení občanů dvou bývalých jugoslávských republik v okruzích Srbska v roce 2011.....	38
Obr. 9	Pearsonův korelační koeficient okruhů Srbska 2011.....	39

Úvod

Nucená migrace obyvatelstva se od počátku věků stala běžným důsledkem válek. V případě narušení klidného života válkou, ozbrojenými akcemi, povstáními, náboženským pronásledováním, zneužíváním lidských práv nebo etnickým čištěním, lidé v rámci pudu sebezáchovy opouští svoje domovy a prchají mimo ohrožené území, které ztrácí základní podmínky ke svobodnému a bezpečnému životu. A přestože se důvody nucené migrace případ od případu liší, status oběti zůstává beze změny: zoufalí lidé bez domova, odsouzení k hladu, perzekuci, nemocem a nejistým zítřkům (Maynard 1999).

Ani rozpad Jugoslávie, který de facto nastartovalo již úmrtí Josipa Broze Tita v roce 1980, se této neblahé skutečnosti nevyhnul. Během bojů za nezávislost jednotlivých států Socialistické federativní republiky Jugoslávie v devadesátých letech minulého století bylo nuceno opustit své domovy, ať už se jednalo o vnitřně vysídlené osoby nebo uprchlíky, 4,7 milionů obyvatel (Fřůkal, Šrubař 2008). To z celkového počtu 20 229 846 obyvatel k datu sčítání v roce 1991 činilo celých 20 %. Jednalo se v rámci Evropy o vsutku ojedinělý úkaz v moderních dějinách.

Největším příjemcem těchto migrantů se stalo Srbsko, kterému dodnes náleží evropský primát v počtu přijatých nucených migrantů. Důvodem byla velká roztržičnost srbského osídlení na území bývalé federace. Nejpočetnější zastoupení měli Srbové v Bosně a Hercegovině, kde jich žilo dle SLDB (1991) 1 369 883, tedy 31 %. Další významnou menšinu tvořili v Chorvatsku, kde jich podle SLDB (1991) přebývalo 581 663, a kde tvořili 12 % místní populace. V ostatních zemích šlo, co se týče výskytu Srbů, o zanedbatelné procento, proto se v této práci budeme věnovat hlavně Srbům, kteří opustili výše uvedené země.

Specifickou otázkou se však stává Kosovo, které vyhlásilo jednostranně nezávislost až v roce 2008. I kvůli tomu jsou uprchlíci z Kosova vedeni jako vnitřně vysídlené osoby, tedy nemají status uprchlíků. Navíc je potřeba zmínit fakt, že většina migrantů Kosovo s vidinou rostoucího napětí a eskalace problémů v blízké budoucnosti opustila již v osmdesátých letech (Stevanović 2005). Tato vesměs vynucená migrace ovlivnila nejen strukturu populace ve zdrojových zemích a oblastech, ale také v zemi cílové, tedy v Srbsku. Navíc musela také přispět k proměně regionálního obrazu Srbska, neboť nelze předpokládat, že rozmístění uprchlíků, potažmo vnitřně vysídlených osob, bylo prostorově rovnoměrné.

Základní otázkou práce je tedy, jak vynucené migrace proměnily regionální obraz a strukturu obyvatel a osídlení Srbska v posledních 20 letech. Elementární hypotéza předpokládá, že bylo snahou směřovat uprchlíky do oblastí Vojvodiny, která by měla mít nejvhodnější podmínky k jejich přijetí. Další předpokládá, že jižní oblasti Srbska získávaly především migranty z Kosova, ale vzhledem k horším sociálně ekonomickým podmínkám, většina migrantů směřovala dále na sever.

Další otázky studia se týkají vlivu migrantů na demografický vývoj cílových oblastí Srbska. Vzhledem k dlouhodobému přirozenému úbytku obyvatel hrála migrace v Srbsku v devadesátých letech, co se demografických změn týče, velkou roli (Kokotović, Filipović 2012). Proto je nutné v rámci populačního vývoje analyzovat tendence přirozeného přírůstku – zjistit, jestli se s příchodem masy migrantů nějakým způsobem proměnil a hodnotit regionálně diferencovanou souvislost mezi migrační bilancí a celkovým přírůstkem.

Poslední část se bude zabývat činností agentur k repatriaci uprchlíků, případně řešením jejich návratu a také prověří hypotézu, která tvrdí, že stále významná část populace žije v provizorních podmínkách.

1. Metodika a zdroje dat

V rámci změny počtu obyvatel bylo na místě porovnat výsledky z posledních tří Sčítání lidí domů a bytů, která byla v Srbsku prováděna a zjistit, do jaké míry byly tyto výsledky ovlivněny událostmi z let devadesátých. Hlavní zásobárnou dat se tak staly publikace a zprávy srbského statistického úřadu – Republičkog zavoda za statistiku, dále vybrané statistické ročenky a dokument o přirozené migraci obyvatelstva. Zde se sluší podotknout, že v roce 2002 došlo ke změně metodiky oproti sčítání v roce 1991. Ta znamenala pokles populace mezi roky 2001 a 2002 o 386 701 lidí. Důvodem bylo, že v roce 2002 byli do celkového počtu obyvatel zahrnuti kromě místního obyvatelstva pouze Srbové pracující v zahraničí po dobu kratší než jeden rok a cizinci pracující v Srbsku po dobu delší než jeden rok. Co se týče uprchlíků, bylo využito dat Vysokého komisariátu pro uprchlíky a srbského Komisaríátu pro uprchlíky – Komesarijat za izbeglice, které přinesly data o počtu uprchlíků v letech 1996, 2004 a 2011 a další publikace o repatriacích a momentálním stání a situaci uprchlíků. Situaci ohledně IDP a integrační procesy sledují také Bobić (2009) a organizace IDMC (2013). Dále je nutno zmínit Ministerstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore (2004), v jehož publikaci *Izbeglički korpus u Srbiji prema podacima popisa stanovništva 2002* lze najít unikátní tabulky o datu příchodu, cílových i původních destinací uprchlíků na úrovni opštin. Ani velké množství užitečných informací však nezamaskovalo některé nedokonalosti v podobě dlouhé časové prodlevy mezi samotným přílivem uprchlických vln a SLDB v roce 2002, která měla velký vliv na konečný počet uprchlíků, který se zákonitě zmenšil, a to hned z několika důvodů. Skupina uprchlíků kupříkladu uspěla v hladkém začlenění do společnosti ve většině ohledů, a tak ani nechtěla přiznat svůj uprchlický původ. Další uprchlíci nejsou zaznamenáni z důvodu návratu do míst původního bydliště a jejich zdaleka největší část nebyla zaznamenána, protože mezi jejich příchodem do země a Sčítáním uprchli do zahraničí. Nemluvě o tom, že někteří uprchlíci stihli v mezičase zemřít (Bubalo-Živković 2001).

Vlivem uprchlíků na demografický růst se zabývají Stevanović (2005), Djurdjev (2004) a dvojice Kokotović, Filipović (2012). Jejich poznatky se staly klíčovou součástí této práce, stejně jako poznatky kolektivu autorů, které jako editor sdružil Penev (2011) ve své knize *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*. Většina těchto materiálů je publikována v srbském jazyce, i když u několika z nich lze nalézt jejich anglickou verzi.

K dokreslení práce převážně politickými událostmi byla použita kniha *Dějiny Srbska* sepsaná kolektivem okolo Tejchmana (2005) a také článek od autorů Fňukala a Šrubaře (2008). *Historii Vojvodiny se zabývá Domonji* (2006) v knize *Vojvodjanski identitet*.

Analytickou část tvoří tvorba Pearsonova korelačního koeficientu. Použity jsou tři nezávislé a tři závislé proměnné (příloha 8).

Veškeré mapy vznikaly v uživatelském prostředí ArcGIS 10, softwaru od firmy ESRI. Podkladová data tvořily výše uvedené publikace RZS. Vrstvy států pochází ze serveru DIVA-GIS (2013), následně upravené podle vhodného zobrazení. Na tematických mapách v práci samotné je Srbsko členěno převážně do okruhů, v přílohách do opštín, u tabulek převládají regiony (obr. 1). Tabulky a grafy byly vytvořeny pomocí kancelářského balíku Microsoft Office.

Obr. 1 – Regiony Srbska k roku 2011

Zdroj: RZS 2011.

2. Vývoj událostí v jednotlivých zemích

Rozpad Jugoslávie představoval dlouhý a komplikovaný proces zároveň nejvýznamnější ozbrojený konflikt v Evropě po 2. světové válce. Jeho důsledky byly tragické: asi 130 tisíc obětí, asi 2 milióny uprchlíků, asi 200 tisíc vysídlených osob. Za nejhorší rys války jsou považovány etnické čistky, které představují válečné zločiny nejvyšší kategorie. Právě čistky a násilné migrace významně proměnily nejen etnickou strukturu dotčených (nástupnických) zemí, ale také přispěly k proměně regionálního obrazu. Nejvíce se tento proces projevil v případě Bosny a Hercegoviny, Chorvatska a Srbska. V případě prvních dvou zemí se jedná o zdroje vynucených migrací, v případě Srbska jde o zemi cílovou, zemi, která v rámci bývalé Jugoslávie přijala nejvíce uprchlíků.

2.1 Chorvatsko

25. června roku 1991 vyhlásil chorvatský parlament nezávislost na Jugoslávii. Tento akt vedl k silným nepokojům mezi srbskou menšinou ve Slavonii a především na území zvaném Srbská Krajina, které se rozkládá na hranici u hranic s Bosnou a Hercegovinou, s centrem ve městě Knin (Tejchman 2005).

Příliv první větší uprchlické vlny se datuje ještě k roku 1991 právě v důsledku chorvatského osamostatnění. Do Srbska míří něco přes 35 tisíc lidí (tab. 1 a 2).

Každým dalším rokem až do osudného roku 1995 však množství uprchlíků opustivších Chorvatsko klesá. Příčinou klesajícího počtu srbských uprchlíků z oblasti Krajiny je politika Slobodana Miloševiče, který do bojů už v roce 1991 povolává Jugoslávskou armádu a tím upevňuje víru chorvatských Srbů v zachování jejich území v rámci Chorvatska (Tejchman 2005).

Rok 1995 se stává rozhodujícím v bitvě Chorvatů za nezávislost, potažmo v životě Srbů v Republice Srbská Krajina. Chorvatská generalita rozjíždí akce Blesk a Bouře. Během několika prvních srpnových dní tak do Srbska uteče kolem 124 tisíc lidí (Stanković, Djordjević 2011). UNHCR, KZI (1996) udává, že od 1. července 1995 do konce roku do Srbska uprchlo 195 703 obyvatel. Tejchman (2005) uvádí, že ze Srbské Krajiny bylo právě během Operace Bouře vyhnáno přes 200 tisíc civilistů, z nichž se jich ještě dnes 2 350 pohřešuje. Na druhou stranu, tedy ze Srbska do Chorvatska odešlo během let 1991 až 1995 19 172 lidí, z nichž 87,5 % byli Chorvaté (Djordjev, Bubalo-Živković 2011).

Z údajů, které přináší tabulka 1 a 2 lze vyčíst určitý rozdíl v počtu uprchlíků. Ten je dán časovou prodlevou mezi jednotlivými sběry dat. Lze tedy říci, že mezi lety 1996, kdy bylo

provedeno Sčítání uprchlíků ve Svazové republice Jugoslávie a 2002, v době Sčítání lidu domu a bytů, počet uprchlíků z Chorvatska klesl zhruba o 100 tisíc. Tento údaj vyplývá ze skutečnosti, že Sčítání 1996 nezahrnuje dobu po 9. 6. 1996, tudíž je nutné rok 1996 z tohoto součtu vypustit. Těch 100 tisíc jedinců buď zvolilo návrat do své bývalé vlasti, nebo hledání útočiště v nějaké třetí zemi.

Průzkum UNHCR, KZI (1996) ohledně plánů uprchlíků do dalších let ukázal, že ti, co nechtějí setrvat ve SRJ, zvolili spíše možnost repatriace. Nutno ovšem zmínit, že 68 tisíc respondentů uvedlo, že další plány do budoucna zatím nemá, takže nelze přesně určit, která možnost nakonec skutečně převládla. Pozornost si však zaslouhuje rozdíl počtu uprchlíků za jednotlivé roky. Dá se říci, že téměř všichni, kteří opustili Chorvatsko v roce 1991, v SRJ setrvali až do Sčítání v roce 2002, naproti tomu přibližně 43 % uprchlých z roku 1995 využilo Srbsko jako pouze relativně dočasné útočiště.

Největší procento uprchlíků z Chorvatska se usídlilo ve Vojvodině, konkrétně v opštině Grad Novi Sad (příloha 1, 2). Zde se podle MZLIMP (2004) v roce 2002 nacházelo zhruba 21 tisíc lidí (příloha 1). Vojvodina pojala z celkového množství 233 tisíc uprchlíků z Chorvatska plných 54 %. Zbytek připadlo na Centrální Srbsko, kde nejvíce lidí zamířilo do okruhu Grad Beograd. Zde se nejvíce uprchlíků usadilo v opštině Zemun, která se ještě před svým rozdělením v roce 2004 (UZB), kdy se od ní oddělila opština Surčin, stala domovem pro 15 400 lidí. Zvýšený výskyt uprchlíků můžeme také zaznamenat v opštinách, kde se nachází sídlo s větším počtem obyvatel. Například v Nišavském okruhu lze pozorovat zvýšený výskyt uprchlých v opštině Niš, ve které se rozkládá stejnojmenné město s 260 tisíci obyvateli (RZS 2011). Pro další příklad může sloužit Kraljevo v Rašském okruhu, do kterého se uchýlilo 1600 osob. U uprchlíků z Chorvatska lze tedy potvrdit hypotézu, že Vojvodina se stala útočištěm pro převážnou část uprchlých.

Tab. 1 – Vývoj počtu uprchlíků z Chorvatska do Srbska v letech 1991 – 1996 (údaje z roku 1996)

Chorvatsko	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Nezjištěno	Celkem
Počet uprchlíků	35560	24893	10133	6852	205700	11163	2945	297246
Podíl (%)	11,96	8,37	3,41	2,31	69,20	3,76	0,99	100,00

Zdroj: UNHCR, KZI 1996.

Tab. 2 – Vývoj počtu uprchlíků z Chorvatska do Srbska v letech 1991 – 1996 (údaje z roku 2002)

Chorvatsko	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Nezjištěno	Celkem
Počet uprchlíků	35194	18154	9164	5937	117531	31849	2335	220164
Podíl (%)	15,99	8,25	4,16	2,70	53,38	14,47	0,01	100,00

Zdroj: MZLIMP 2004.

2.2 Bosna a Hercegovina

Bosna a Hercegovina jako válkou nejvíce postižená oblast představovala největší zdroj uprchlíků a migrantů (Hovy 2011). Z nich na migranty srbského původu připadlo 51,5 %. Migrační kanál z Bosny a Hercegoviny se otevřel s počátkem ozbrojených bojů mezi Federací Bosny a Hercegoviny a Republikou Srbskou podpořenou Svazovou republikou Jugoslávie v dubnu roku 1992. V tomto roce také došlo k největší migrační vlně, která čítala přes 100 tisíc lidí (tab. 3).

Druhá z hlediska počtu poloviční vlna do Srbska dorazila v roce 1995 v důsledku ofenzivy bosensko-chorvatských sil za bosenskou celistvost. Celý konflikt trval až do uzavření dohody z amerického Daytonu 27. listopadu roku 1995 (Tejchman 2005). V průběhu těchto de facto čtyř let do Srbska z Bosny uteklo přes 250 tisíc lidí (UNHCR, KZI 1996).

Během dalších 6 let však došlo ke znatelnému poklesu počtu těchto uprchlých jedinců až na počet 123973 (tab. 4). Důvodů bylo hned několik. Hlavní důvod návratu uprchlíků zpět do země původu bylo s velkou pravděpodobností uzavření Daytonské dohody, která spolu s přijetím Sarajevské deklarace z roku 1998 představovala bezpečné vyhlídky repatriace bosenských uprchlíků. Hovy (2011) ovšem tvrdí, že pro mnoho těchto uprchlíků se Srbsko stalo pouze přestupní stanicí, a že následně emigrovali do třetích zemí. Bohužel, v Německu, Rakousku a Švédsku – zemích, ve kterých se vyskytuje největší množství původem bosenských imigrantů, nelze na základě jejich dat zjistit, zda přítomní imigranti přišli do jejich země přímou cestou nebo nikoliv. Údaje ve sčítáních skýtají pouze státní příslušnost.

Průzkum UNHCR & KZI (1996) mezi uprchlíky publikoval, že přes 160 tisíc lidí zůstane v SRJ. To se však později podle SLDB v roce 2002 neprokázalo. I u bosenských uprchlíků lze pozorovat zvýšený zájem o oblast Vojvodiny (příloha 1 a 3). Ten ovšem není tak markantní jako u chorvatských „kolegů“, útočiště v okruzích a oponách Vojvodiny našlo „pouze“ 43,4 % obyvatel. Přesto je to vzhledem k celkové ploše Vojvodiny a celého Srbska opravdu značná část. I bosenští uprchlíci utíkali nejvíce do Nového Sadu, který se stal suverénně městem s největším množstvím imigrantů s celkovým počtem 37 599 osob k roku 2002. Dalšími

migračními centry jsou dozajista Bělehrad, konkrétně opština Novi Beograd a Zemun, rovněž započítán i Surčin, a opštiny Loznica a Šabac v Mačvanském okruhu, který přímo sousedí s Bosnou a Hercegovinou.

Geografická blízkost opět hraje nejvýznamnější roli, to dokládá i značné poměrně velké množství uprchlíků v opštině Bajina Bašta ve Zlatiborském okruhu, která se svými tehdejšími 26 tisíci obyvateli rozhodně nepředstavovala rozvinutou aglomeraci. Dále hrají prim opštiny, ve kterých se nachází město s větším počtem obyvatel, z oblasti Centrálního Srbska lze dát za příklad Čačak, Kraljevo, Niš, Kragujevac, Valjevo a z oblasti Vojvodiny stojí za zmínku Pančevo, Zrenjanin, Subotica, ale i třeba Bačka Palanka. I zde můžeme potvrdit hypotézu o směřování uprchlíků do Vojvodiny, neboť jich na ni připadlo relativně nejvíce.

Tab. 3 – Vývoj počtu uprchlíků z BiH v letech 1991-1996

(údaje z roku 1996)

Bosna a Hercegovina	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Nezjištěno	Celkem
Počet uprchlíků	7797	107213	21495	16667	66417	30895	2893	253377
Podíl (%)	3,08	42,31	8,48	6,58	26,21	12,19	1,14	100,00

Zdroj: UNHCR, KZI 1996.

Tab. 4 – Vývoj počtu uprchlíků z BiH v letech 1991-1996

(údaje z roku 2002)

Bosna a Hercegovina	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Nezjištěno	Celkem
Počet uprchlíků	6387	51384	7982	7442	24993	21656	4129	123973
Podíl (%)	5,15	41,45	6,44	6,00	20,16	17,47	3,33	100,00

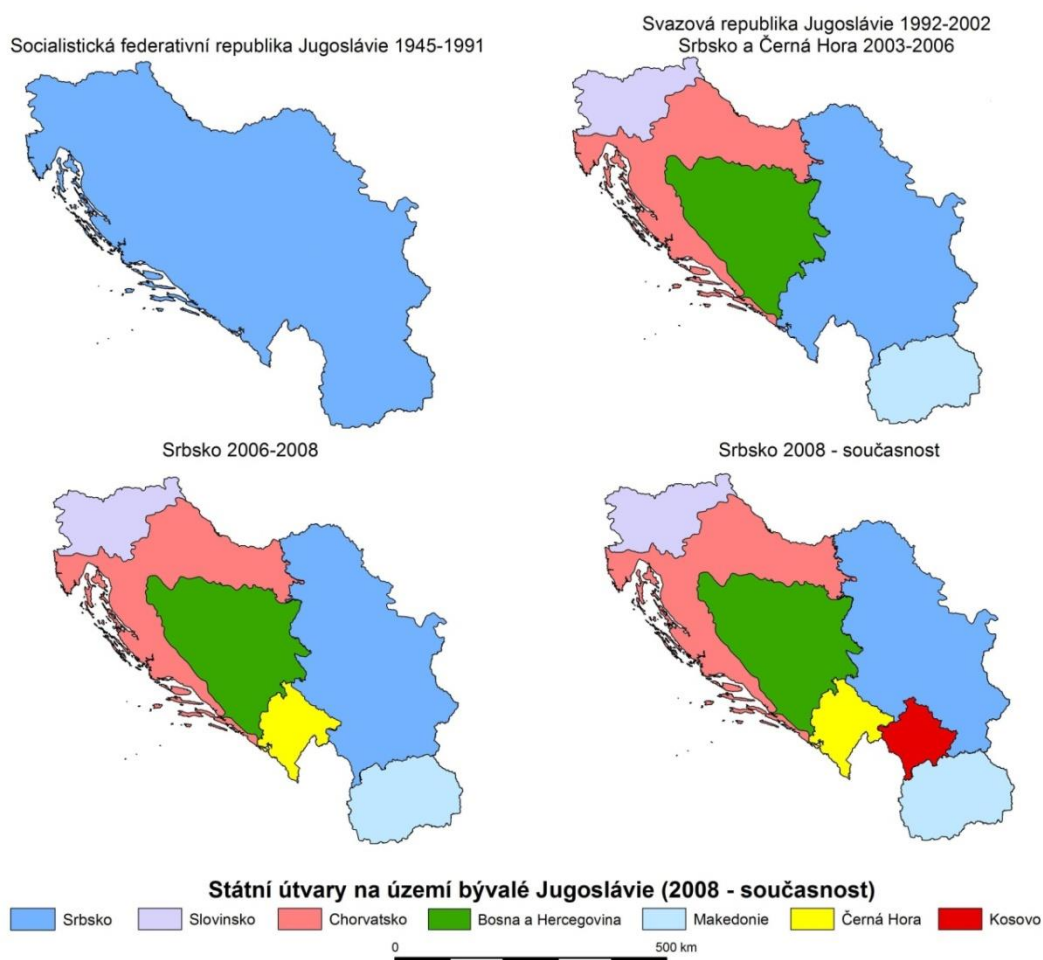
Zdroj: MZLIMP 2004.

2.3 Srbsko

V průběhu devadesátých let se Srbsko¹ stalo nejvýznamnější cílovou destinací migrantů. I proto byla uprchlictví věnována velká pozornost jak při Sčítání uprchlíků v roce 1996, tak především při SLDB 2002 v Srbsku. Nejvíce uprchlíků přijalo Srbsko od Chorvatska. Ti zamířili převážně do oblasti Vojvodiny, kde jich v roce 1996 našlo útočiště přes 150 tisíc a i v roce 2002 jich zde přebývalo přes 220 tisíc (tab. 5).

¹ Oficiální název Srbská republika (Republika Srbija) se začal používat až v roce 2006 (obr. 2). Do té doby byl tento státní útvar, resp. jeho část, znám postupně pod dvěma jinými názvy. Po rozpadu federace se začal uplatňovat název Svazová republika Jugoslávie (Savezna republika Jugoslavija). Tu v roce 2003 nahradil státní útvar Srbsko a Černá Hora z důvodu změny vzájemného vztahu těchto dvou federací. Poslední územní změna se udála 17. 2. 2008, kdy vyhlásilo jednostranně nezávislost Kosovo.

Obr. 2 – Vývoj území Srbska po druhé světové válce od roku 1945

Zdroj: Tejchman a kol., 2005, CIA, The World Factbook 2013a, The World Factbook 2013b.

Tab. 5 – Zdrojové a cílové oblasti uprchlíků a IDP v letech 1996, 1999, 2000, 2002

zdrojové oblasti cílové oblasti	Bosna a Hercegovina		Chorvatsko		Kosovo	
	1996	2002	1996	2002	1999	2000
Srbská republika	266279	131469	330123	233125	190000	187129
Vojvodina	100794	57026	153028	126020	-	10910
Bělehradská oblast	76240	40414	91141	67443		53013
Centrální Srbsko (bez Bělehradu)	89245	34029	85954	39662	-	123206

Zdroj: UNHCR, KZI 1996, MZLIMP 2004, Fňukal, Šrubař 2008, KZI 2012

Příchozích z Bosny a Hercegoviny ve Vojvodině k roku 1996 čítalo něco málo přes 100 tisíc. Za šest let se však jejich počet zredukoval téměř o 50 %. I to potvrzuje hypotézu o snaze směřovat uprchlíky do Vojvodiny.

Zvýšený výskyt uprchlíků zaznamenal také Mačvanski okruh, který absorboval velké množství bosenských uprchlíků. Naopak lze pozorovat, že jih Srbska zůstal přílivu uprchlíků podle MZLIMP (2004) ušetřen.

Srbsko zaznamenalo během devadesátých let v důsledku války nejen značný příliv obyvatel převážně ze zemí Socialistické federativní republiky Jugoslávie, ale i jejich markantní ztrátu ve prospěch jiných, válkou nepoznamenaných a bezpečných zemí. Zatímco migrační saldo Srbska (spolu s Černou Horou) v letech 1991 až 1995 dosahovalo kladných hodnot hlavně kvůli masivnímu exodu Srbů z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, v poslední pětiletce tisíciletí se saldo přehouplo do červených čísel, a to hlavně v důsledku bombové intervence Severoatlantické aliance proti režimu Slobodana Miloševiće.

Hlavní destinací, kam proudily davy migrantů Srbska a koneckonců i většiny ostatních balkánských zemí, se stalo Německo, kam v devadesátých letech zavítalo přes 130 tisíc Srbů (Hovy 2011). Německo se tak s celkovým počtem přes 800 tisíc původem srbských obyvatel v roce 1996 stalo zemí s vůbec největší srbskou enklávou v Evropě (tab. 6). V roce 2012 se jich tam nacházelo 389478 včetně Kosovanů a lidí, kteří uvedli, že jsou ze Srbska a Černé Hory (Statistisches Bundesamt 2012).

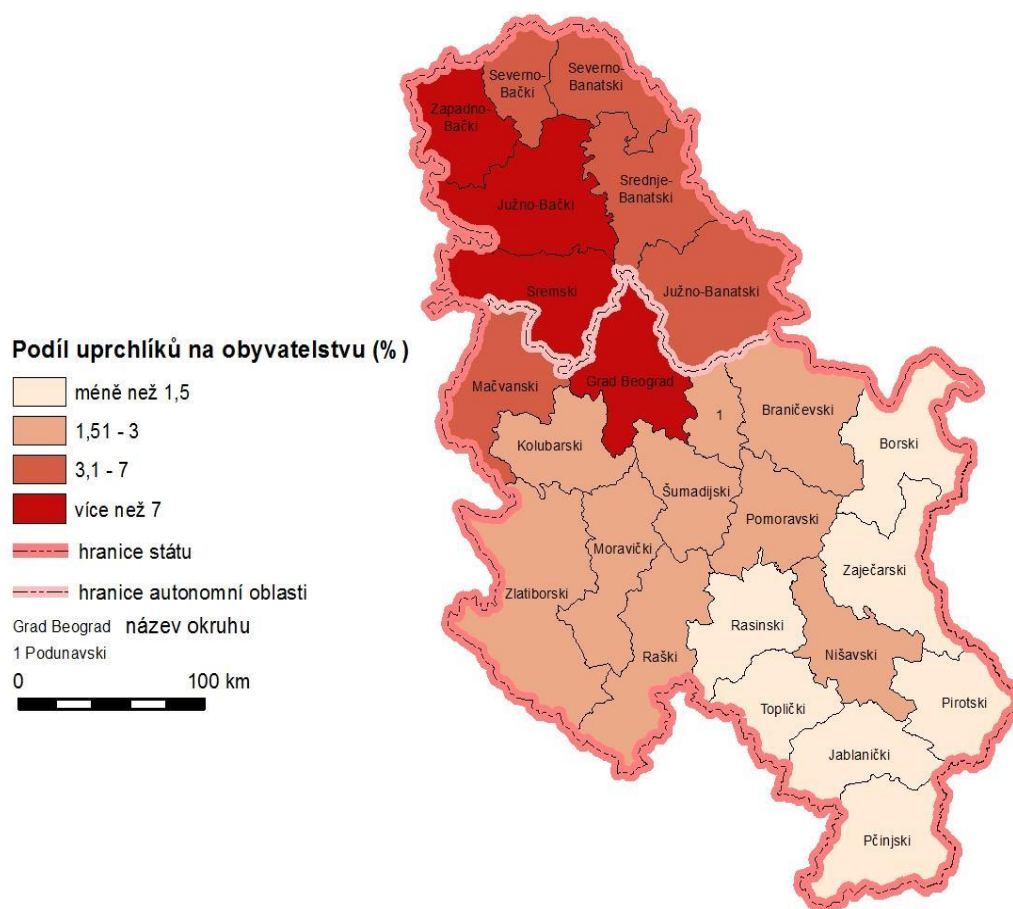
Dalšími významnými cílovými destinacemi srbských migrantů jsou Rakousko, kde žije k roku 2012 188 082 Srbů a Černohorců (Statistik Austria 2012) a Švýcarsko s počtem 110 472 Srbů (Statistik Schweiz 2012). SLDB 2011 v Srbsku uvádí, že počet přistěhovalých z cizích zemí, nepočítaje země bývalé federace, se rovná 82 580 lidí. Lze tedy usoudit, že snižující se počet Srbů v cizích zemích je spjat se získáním nového občanství, případně přestěhování se do jiné země vyspělého západního světa.

Tab. 6 – Počet srbských emigrantů v zemích západní Evropy mezi lety 1991 a 2012

	1991	1996	2001	2012
Německo	662,7	797,8	662,5	389,5
Rakousko	197,9	332,4	133	188
Švýcarsko	141,4	186	196,4	110,4

Zdroj: Hovy 2011, Statistik Austria 2012, Statistik Schweiz 2012, Statistisches Bundesamt 2012.

Obr. 3 – Podíl uprchlíků na obyvatelstvu okruhů Srbska v roce 2002

Zdroj: MZLIMP 2004.

3. Vojvodina a její role v historickém kontextu

Vojvodina už od pradávna patřila k tradičním migračním oblastem (Domonji 2006). Hlavní důvody, proč je Vojvodina hlavním cílem imigrantů, jsou svázány s geografickým, kulturním a historickým vývojem.

Vojvodina na západě hraničí s Chorvatskem, konkrétně se Slavonií, a na jihozápadě s Bosnou a Hercegovinou a její entitou Republikou Srbskou. Na východě s tradičně emigračním Rumunskem. Jižní část představuje širší zázemí Bělehradu. Tato geografická blízkost vždy souvisela i s blízkostí kulturní a lidé ve vyhnanství se vždy určitým způsobem mohli spolehnout na pomoc z kruhu rodiny a známých, neboť sem ze stejných chorvatských oblastí v roce 1948 přišlo zhruba 53 tisíc lidí (Đurđev 1995). Domonji (2006) k tomu dodává, že od vyhoštění Turků z Vojvodiny, které začalo po Prvním srbském povstání v roce 1804 a pokračovalo kontinuálně až do skončení první světové války (Tejchman 2005), se dají pozorovat kontrolované i nekontrolované imigrační trendy, které se odehrávaly ať už za vlády Habsburské monarchie, Rakouska-Uherska, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců nebo Jugoslávie.

Hned po skončení druhé světové války přišlo do Vojvodiny 250 tisíc kolonistů. Když vezmeme v úvahu značné množství lidí, hlavně Němců, kteří se z Vojvodiny odstěhovali nebo byli vyhnáni, předpokládá se, že mezi lety 1945 a 1948 se celá třetina obyvatelstva Vojvodiny kompletně vyměnila. Po těchto organizovaných kolonistických akcích následovalo období neorganizovaných, tudíž nekontrolovaných migrací, které zejména na základě rodinných vazeb podnikali hlavně lidé z ostatních jugoslávských federativních republik. Současně probíhal proces návratu válečných emigrantů, kterým se nepodařilo adaptovat v novém prostředí, nebo se vrátili z důvodu uklidnění situace po druhé světové válce.

Během šedesátých let se situace mění. Migrační saldo se dostává do záporných hodnot z důvodu lepší dostupnosti práce v zahraničí, a tak Vojvodina přestává být zajímavá pro potenciální migranty, kteří místo ní volí Německo, Švédsko a další rozvinuté země západního světa. Navíc od osmdesátých let dvacátého století zaznamenává přirozený úbytek obyvatel. Tyto dva faktory vedly k depopulaci Vojvodiny až do devadesátých let dvacátého století.

I přes pokles migrací od šedesátých let však žilo v roce 1991 ve Vojvodině 54,6 % původního obyvatelstva, narozeného ve Vojvodině a zbytek tvořili imigranti (Domonji 2006).

Vojvodina také patří k nejbohatším regionům Srbské republiky. Kromě tradičního zemědělství jsou rozvinuté i další obory v chemickém průmyslu. I silniční a železniční síť, konkrétně její hustota a kvalita, spadá do nadprůměru mezi srbskými regiony (Domonji 2006). O její hospodářské přednosti vypovídají i údaje o HDP, kde Vojvodina podle nejnovějšího SLDB 2011 v Srbsku zaujímá mezi regiony Srbska druhé místo za metropolitní oblastí Bělehradu (tab. 7).

I díky vyšší životní úrovni, nižší nezaměstnanosti a dalším faktorům plynoucím z větší rozvinutosti regionu je Vojvodina schopna lépe absorbovat přicházející populační vlny. Tuto absorpci také provází vedlejší efekt etnické homogenizace regionu, která ovšem probíhá už od zmíněné „výměny obyvatel“ po druhé světové válce (EusCOM 2011). Zajímavý je také fakt, že ne zcela všichni uprchlíci jsou situováni v populačně velkých opštinách, kde se nachází i velké urbánní aglomerace patřící co do velikosti k největším nejen ve Vojvodině, ale i v celém Srbsku, ale i do menších, nelidnatých, neurbanizovaných a ekonomicky slabších oblastí jako je opština Apatin, Šid, ale i kupříkladu Sombor. Vypadá to tedy, že svůj vliv na rozmístění uprchlického obyvatelstva mělo kromě geografické blízkosti hranic s Chorvatskem i rozmístění bývalých kolonistů v meziválečném období a také v období po druhé světové válce (Stevanović 2005). Đurđev (1995) dodává, že uprchlivší obyvatelé srbské národnosti, kteří se zde vlivem bojů v devadesátých letech usídlili, pocházeli ze stejného území ať už Chorvatska či Bosny a Hercegoviny jako kolonisté z konce let čtyřicátých. Jedná se tedy spíše o spontánní nežli o nějakým způsobem regulovanou snahu směřovat uprchlíky do Vojvodiny.

Podle výsledků Sčítání uprchlíků v roce 1996 zamířilo do Vojvodiny 229 811, tedy 42 % z tehdejšího celkového počtu uprchlých. Tento počet podle SLDB v roce 2002 klesl ve Vojvodině na 2 031 992 obyvatel, přičemž podle srbského Ministerstva pro lidská práva a menšiny (2004) se zde nacházelo v roce 2002 186 463 uprchlíků. Ti tvořili necelých 9,2 % všeho obyvatelstva.

Podíl Maďarů ve Vojvodině se kvůli horší plodnosti po desetiletí stále snižoval. V roce 1991 ve Vojvodině přebývalo 344 147 Maďarů. Válečné události, nestabilita a zhoršení ekonomické situace jistě přispěly také ke zvýšení jejich emigrace. Mezi lety 1991 a 1995 jich podle Fňukala a Šrubaře (2008) 35 tisíc odešlo zpět do Maďarska. To potvrdilo SLDB 2002, kdy se jich ve Vojvodině trvale vyskytovalo 290 207 (14,3 %). SLDB 2011 dále potvrdilo klesající trend množství maďarské populace, kdy její počet opět klesl, tentokrát na 251 136, což z celkového objemu 1 931 809 vojvodinských obyvatel tvoří 13 %.

Naproti tomu srbská populace klesla pouze z 1 321 807 na 1 289 635, a tak se podíl Srbů ve Vojvodině zvýšil o necelá dvě procenta na 66,8 %.

Tab. 7 – Základní charakteristiky regionů Srbska v 2011

region	HDP (mil. USD)	počet obyvatel (tis.)	podíl na počtu obyvatel (%)	HDP/obyv. (USD)	HDP k průměru Srbska (%)
Srbsko	37 207	7186	100	5178	100
Bělehradský region	14 746	1659	23,09	8889	171,67
Vojvodina	9 970	1931	26,87	5163	99,72
Šumadija a západní Srbsko	7 075	2031	28,26	3484	67,28
Jižní a východní Srbsko	5 415	1563	21,75	3465	66,91

Zdroj: RZS, 2012a.

4. Vliv uprchlické krize na demografický vývoj Srbska

4.1 Vliv uprchlíků

V této kapitole se blíže podíváme na jednotlivá SLDB, která v Srbsku proběhla a také na Sčítání uprchlíků, která se uskutečnila v letech 1996, 2002 a mezi lety 2004 a 2005.

Příchod uprchlíků se samozřejmě pozitivně projevil na celkovém vývoji počtu obyvatel, přesto nedokázal v zemi, ani v jednotlivých regionech, kompenzovat ztráty nezdravého vývoje přirozené měny – mezi SLDB 1991 a 2002 došlo k poklesu obyvatel téměř o 90 000 (tab. 8).

Situace v jednotlivých oblastech Srbska byla značně disproporční. Při pohledu na kartogramy, můžeme pozorovat severozápadně-jihovýchodní gradient změny počtu obyvatel, který je patrný v obou sledovaných dekadách (obr. 4 a 5, příloha 9).

Nejvíce ziskové byly centrální okruhy Vojvodiny sousedící s Chorvatskem, okruh hlavního města a další hraniční okruh Mačvanski. Jednalo se tedy o regiony nejvíce polohově exponované a zároveň sociálně ekonomicky atraktivnější. Naproti tomu jižní okruhy, totiž region Jižní a Východní Srbsko, již tyto přistěhovalecké vlny nezasáhly, a tak za posledních dvacet let zaznamenaly největší celkový úbytek obyvatel i přes relativně velký počet příchozích vnitřně vysídlených osob z oblasti Kosova (viz část 5.2).

Dá se tedy potvrdit hypotéza, že jižní části země ztratily populačně nejvíce. Tyto oblasti nezískaly téměř žádný populační stimul, tím zákonitě přišly i o mírné zlepšení charakteristik přirozené měny, které příchod uprchlíků hlavně do Vojvodiny krátkodobě přinesl (tab. 9), a které naopak nedoprovázel příchod vnitřně vysídlených osob (viz část 5.2). Nutno také zmínit, že region Šumadija a západní Srbsko těžil ze zlepšení vitálních statistik dříve, neboť sem měli namířeno hlavně uprchlíci z Bosny a Hercegoviny, jejichž největší vlna dorazila do Srbska v roce 1992.

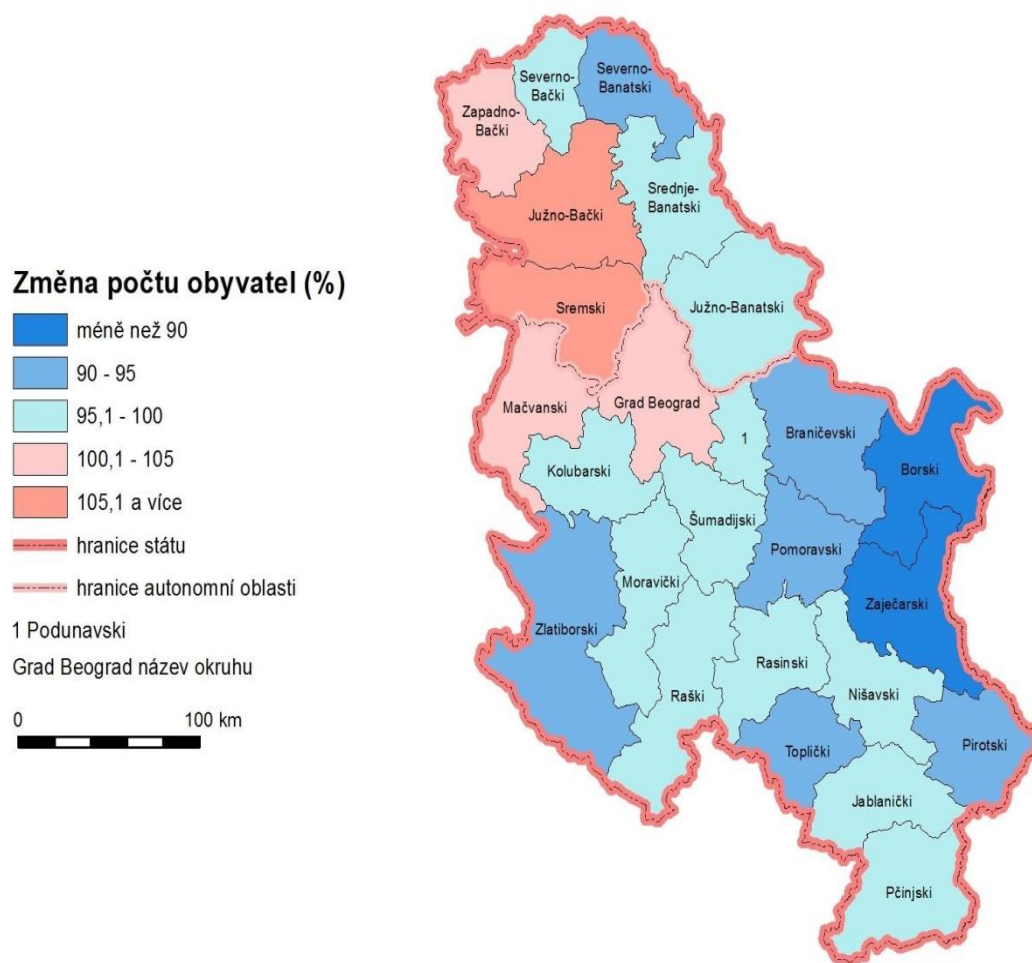
Tab. 8 – Počet obyvatel a uprchlíků v letech 1991, 1996, 2002, 2004, 2011

	1991	1996*	2002	2004	2011
Počet obyvatel	7576837	7854763	7498001	7463157	7186862
Počet uprchlíků	-	537937	379135	104682	74487
Počet obyvatel (bez uprchlíků)	7576837	7316826	7118866	7358475	7112375

Zdroj: KZI 2012, RZS 1991, 2002, 2011, MZLIMP 2004.

Pozn. * v roce 1996 nebyl počet obyvatel z důvodu absence dat přepočítán podle metodologie SLDB 2002.

Obr. 4 – Změna počtu obyvatel mezi roky 1991 a 2002

Zdroj: RZS 1991, 2002.

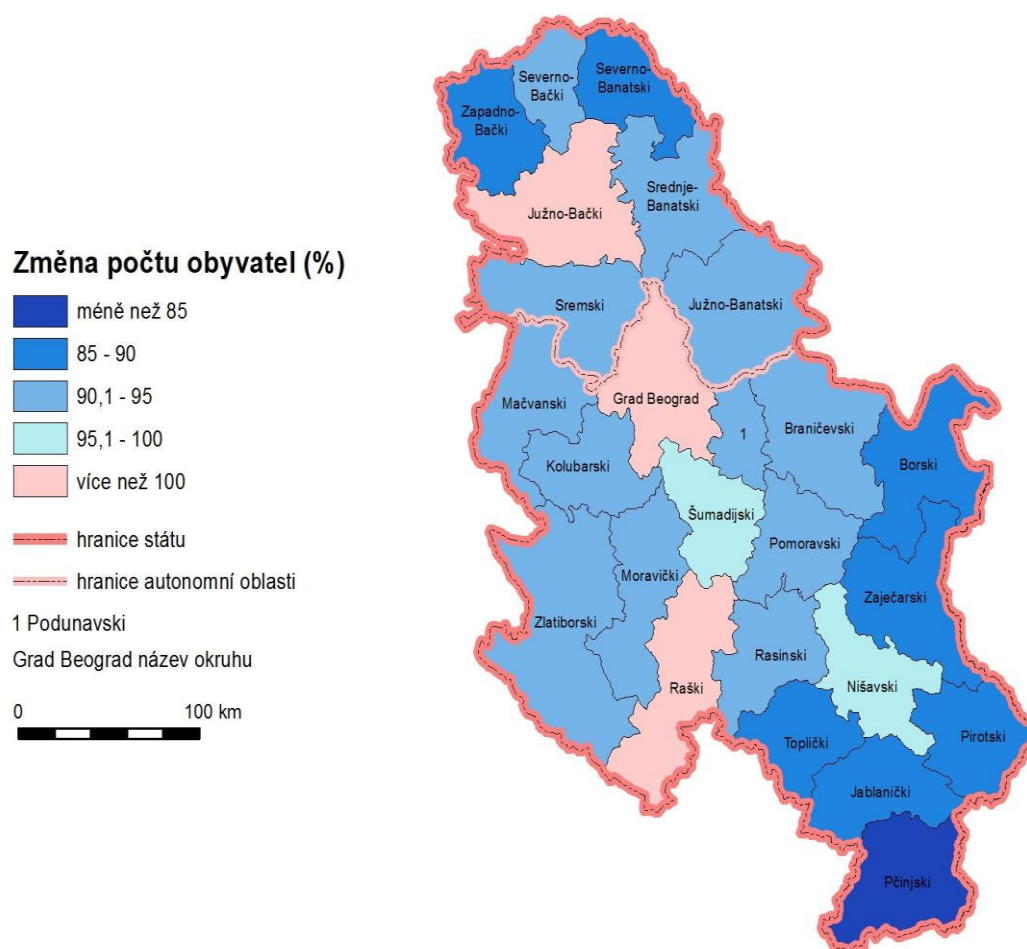
I je když vliv uprchlických migrací na vývoj přirozené měny s využitím běžné statistiky obtížné dokazovat, přesto jej lze odhadnout na základě relativní změny přirozené měny ve sledovaném kritickém období (tab. 9). Na první pohled je tento vliv patrný v případě Vojvodiny, která jako jediná zaznamenala v letech 1994-95 významnější zlepšení situace a hlavně nejmenší relativní změnu vitálních charakteristik. Všechny ostatní regiony vykázaly podstatně výraznější zhoršení vývoje přirozené měny.

Tab. 9 – Změny přirozené měny obyvatel regionů Srbska mezi lety 1992 a 1998

region	roky	počet obyvatel	počet narozených	počet zemřelých	přirozený přírůstek (abs.)	přirozený přírůstek/úbytek (‰)
Bělehradská oblast	1992	1605537	16496	16589	-93	-0,058
	1993	1608847	16685	17084	-399	-0,248
	1994	1612158	16238	16901	-663	-0,411
	1995	1615469	16590	17586	-996	-0,617
	1996	1618779	16052	18197	-2145	-1,325
	1997	1622091	15284	18012	-2728	-1,682
	1998	1625400	14987	18533	-3546	-2,182
Vojvodina	1992	2021606	22049	27906	-5857	-2,897
	1993	2029324	22018	27990	-5972	-2,943
	1994	2037040	21595	27518	-5923	-2,908
	1995	2044759	22499	27177	-4678	-2,288
	1996	2052475	21624	29152	-7528	-3,668
	1997	2060193	20645	28646	-8001	-3,884
	1998	2067910	19894	29251	-9357	-4,525
Šumadija a západní Srbsko	1992	2266047	25593	25195	398	0,176
	1993	2265665	25777	25900	-123	-0,054
	1994	2265283	24958	24977	-19	-0,008
	1995	2264902	24678	25164	-486	-0,215
	1996	2264522	23919	26222	-2303	-1,017
	1997	2264142	23074	26373	-3299	-1,457
	1998	2263761	22028	26844	-4816	-2,127
Jižní a Východní Srbsko	1992	1936000	22739	23785	-1046	-0,540
	1993	1931746	23451	24147	-696	-0,360
	1994	1927494	22501	23615	-1114	-0,578
	1995	1923240	22469	24006	-1537	-0,799
	1996	1918987	20953	24799	-3846	-2,004
	1997	1914733	20713	25037	-4324	-2,258
	1998	1910480	19421	24748	-5327	-2,788

Zdroj: RZS, 2012b.

Obr. 5 – Změna počtu obyvatel mezi roky 2002 a 2011

Zdroj: RZS 2002, 2011.

Ve srovnání s válečnou dekádou je zřejmé, že se regionální obraz vývoje obyvatel poněkud změnil. Přírůstek i nadále vykazují okruhy Južno-Bački a Grad Beograd a nově také okruh Rački. Vzhledem k demografické situaci je jasné, že přírůstek nejatraktivnějších regionů Srbska zabezpečují migrace. Nelze však předpokládat, že vliv „mezistátních“ migrací – migrací z původních zdrojových oblastí (Bosny a Hercegoviny a Chorvatska) – bude významný. To potvrzují údaje ze SLDB 2011, které uvádějí, že v posledním desetiletí se zahraniční migranti podíleli na celkovém počtu migrujících obyvatel jen 2,5 %. Z těch tvořili valnou většinu migranti z Bosny a Hercegoviny.

Relativně objemný příliv obyvatel, který Srbsko zažilo, může ovlivnit nejen jeho základní demografické charakteristiky (Kokotović, Filipović 2012), ale také charakteristiky strukturální. Například obě sčítání, uprchlíků 1996 i lidu 2002, ukázala, že do země přišel větší počet žen než mužů (Tab. 10). Počet žen z řad uprchlíků je o více než jeden procentní bod vyšší než v celém Srbsku. Navíc, pokud bychom ženy rozdělili do věkových skupin po 10 letech, zjistíme, že skupina mezi 20-39 lety je v porovnání s celosrbským počtem větší dokonce

o 7,6 procentních bodů (tab. 11). Větší podíl žen v tomto ukazateli je dáno větší úmrtností mužů v ozbrojených bojích a ve válce obecně (Stevanović 2005).

Tab. 10 – Uprchlíci podle pohlaví za roky 1996, 2002

rok	muži	%	ženy	%	celkem	%
uprchlíci 1996	254074	47,23	283863	52,77	537937	100,00
Srbsko 1996	-	-	-	-	7854000*	-
uprchlíci 2002	180389	47,58	198746	52,42	379135	100,00
Srbsko 2002	3645930	48,63	3852071	51,37	7498001	100,00

Pozn. * Celkový počet obyvatel podle staré metodologie.

Zdroj: UNHCR, KZI 1996, MZLIMP 2004.

To potvrzují i autoři Kokotović a Filipović (2012), kteří poukazují ještě na fakt, že poměr mužů a žen nad šedesát let věku je 36 % ku 64 %, což by mohlo potvrzovat vyšší přímou i nepřímou úmrtnost mužů (v kategoriích nad 40 let) v ozbrojených konfliktech. Co se týče rozdělení obyvatelstva do funkčních věkových skupin (tab. 12), můžeme říci, že jak lidé v produktivním věku, tak ženy ve fertilním období účinně zvětšili relativní četnost své věkové skupiny, a to o půl procentního, resp. o 0,3 procentního bodu. To pro Srbsko znamenalo pozitivní vyhlídky. Zmenšení relativní četnosti si připsaly děti předškolního věku, které snížily celkovou relativní četnost o 0,3 procentního bodu spolu s obyvateli starších 65 let. To podle Stevanoviće (2005) nehraje však takovou roli, neboť se takováto „deformace“ věkové struktury uprchlíků dala vzhledem k imobilitě a repatriaci starších obyvatel očekávat. Nelze však opomenout fakt, že průměrný věk uprchlíků čítal 40,2 let, zatímco průměrné stáří srbského obyvatelstva činilo 39,4 let, tedy o necelý jeden rok méně.

Tab. 11 – Věkové skupiny obyvatel Srbska a uprchlíků, 2002

	pohlaví	celkem	věkové skupiny							
			0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70+
obyvatelstvo Srbska	celkem	7498001	9,8	12,5	13,6	12,8	15,4	12,8	12,1	10,4
	muž	3645930	10,4	13,1	14,1	13,1	15,7	12,8	11,4	8,6
	žena	3852071	9,3	11,9	13,0	12,6	15,1	12,8	12,6	12,1
uprchlíci	celkem	379135	3,7	14,8	16,7	15,8	18,2	12,2	10,2	7,6
	muž	180389	3,9	15,8	16,6	15,6	18,6	12,8	9,9	5,8
	žena	198746	3,4	13,8	16,8	16,0	17,9	11,6	10,4	9,1
obyvatelstvo Srbska (bez uprchlíků)	celkem	7118866	10,2	12,4	13,4	12,7	15,2	12,8	12,2	10,6
	muž	3465541	10,7	13,0	14,0	13,0	15,6	12,8	11,5	8,8
	žena	3653325	9,6	11,7	12,8	12,4	14,9	12,9	12,8	12,2

Zdroj: MZLIMP 2004.

Bubalo-Živković (2001) také podotýká, že příchod uprchlíků promptně zvýšil mortalitu v Centrálním Srbsku v letech 1994-1995. Důvodem byl příchod staršího obyvatelstva, které ve své původní domovině nezanechalo pouze majetek, ale i svoje společenské postavení, což starší lidé nesou těžce. Vojvodina však v tomto ohledu tolik postižena nebyla, naopak se u ní dalo vypořádat snížení mortality z 13,6 % na 13,4 % (Kokotović, Filipović 2012), na čemž měly zásluhu např. opštiny Indjija, Pančevo a Novi Sad (RZS 2012b).

Tab. 12 – Vybrané demografické věkové skupiny obyvatelstva Srbska v roce 2002

	celkem	0-7 let	7-14 let	produktivní věk (ženy i muži 15-64 let)	fertilní věk (ženy 15-49 let)	65+
obyvatelstvo Srbska	7498001	6,6	9,1	64	24,1	16,5
uprchlíci	379135	1,5	9	73,4	30,5	12,6
obyvatelstvo Srbska (bez uprchlíků)	7118866	6,9	9,1	63,5	23,8	16,8

Zdroj: MZLIMP 2004.

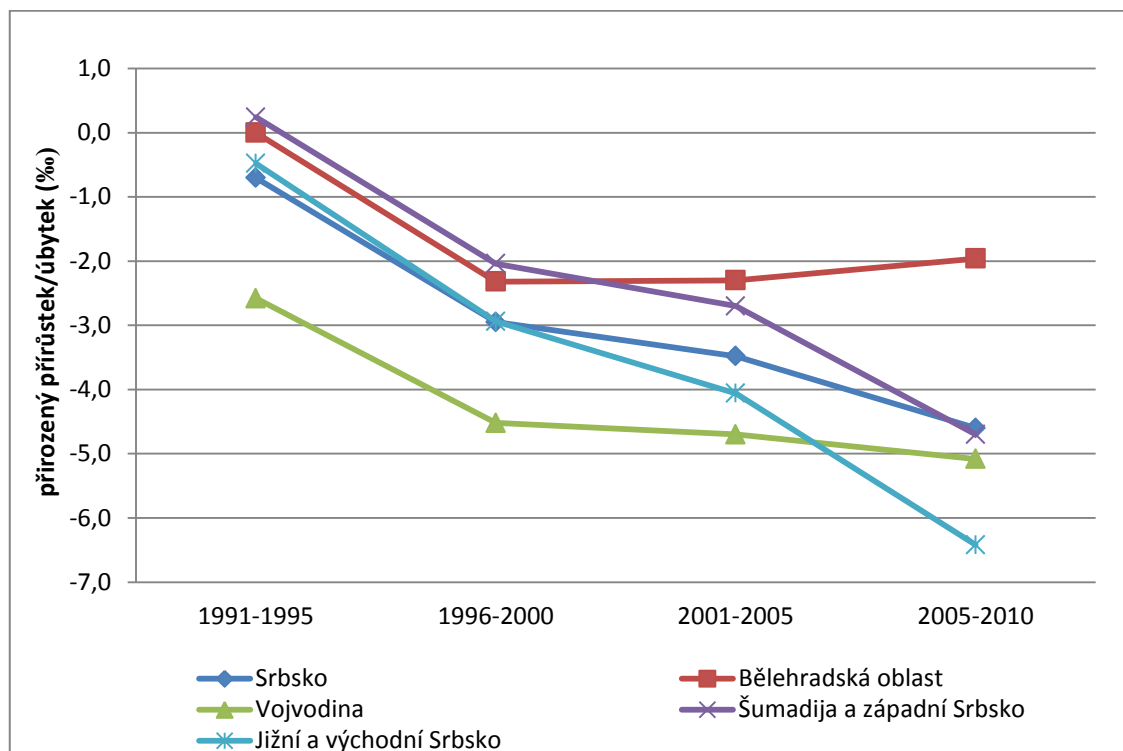
Srbsko vykazovalo až do roku 1997 přírůstek přirozenou měnou (RZS 2012b), ale rozhodující měrou se o něj zasloužilo Kosovo díky v rámci Evropy abnormálně vysoké natalitě převážně venkovského albánského obyvatelstva.

Ve vlastním Srbsku byla situace diametrálně odlišná (viz graf 1). S výjimkou, kterou představuje oblast Bělehradu a způsobenou také posilováním jeho významu na poli regionálního obrazu, se přirozený úbytek obyvatel neustále prohlubuje s výjimkou let 2000 a 2001, kdy vlivem přirozené obnovy obyvatelstva po stresujícím válečném stavu se ve všech regionech promptně zvedla míra přirozeného přírůstku. Následující roky však ukazují návrat k původnímu depopulačnímu trendu.

Nežádoucí změna ve věkové struktuře obyvatelstva, kterou navzdory nárazovému zvýšení počtu příchozích uprchlic Srbsko prochází, vede stále ke snižování počtu žen v ideálním fertálním období, tedy ve věku 20-34 let. Spolu s faktem, že celé Srbsko trpí od roku 1991 přirozeným úbytkem obyvatel, tyto dva faktory představují hlavní složku poklesu porodnosti a tudíž pokračování snižování míry přirozeného přírůstku (Kokotović, Filipović 2012). Tento trend lze sledovat i v oblastech s největším procentem uprchlého obyvatelstva, s výjimkou Nového Sadu, kde se přirozený úbytek střídá nepravidelně s přirozeným přírůstkem obyvatel (RZS 2012b). Toto zjištění tedy vede k závěru, že pokud nějaký pozitivní vliv uprchlíků na přirozený přírůstek obyvatelstva existoval, trval jen velmi krátce, hlavně v již zmíněném období mezi lety 1994 a 1995, kdy do Srbska zavítalo nejvíc vyhnaných (Kokotović, Filipović 2012). Mohlo by se zdát, že výjimku tvoří okruhy Južno-Bački a Grad Beograd, kde míra přirozeného přírůstku od roku 1995 pomalu roste (graf 2). Nicméně právě tyto okruhy taktéž zaznamenaly

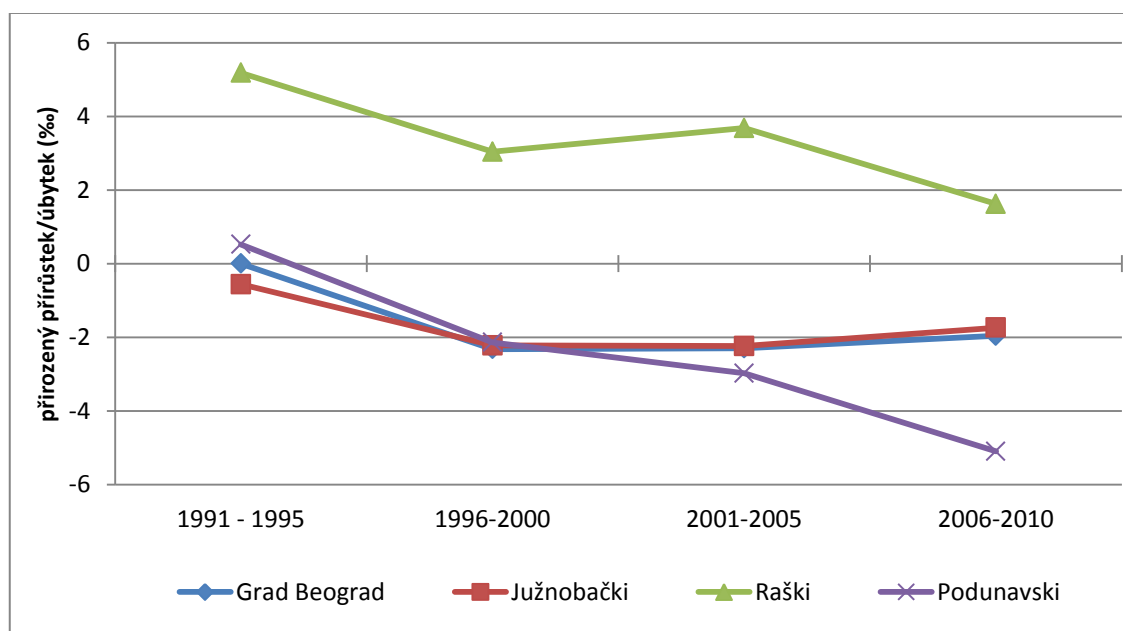
v novém tisíciletí největší nárůst počtu obyvatel, takže nelze jednoznačně tvrdit, že zde rozhodující pozitivní vliv sehrálo právě uprchlické obyvatelstvo.

Graf 1 – Vývoj přirozené měny regionů Srbska v letech 1991 – 2010

Zdroj: RZS 2012b.

Graf 2 – Vývoj přirozené měny nejlidnatějších okruhů Srbska v letech 1991 – 2010

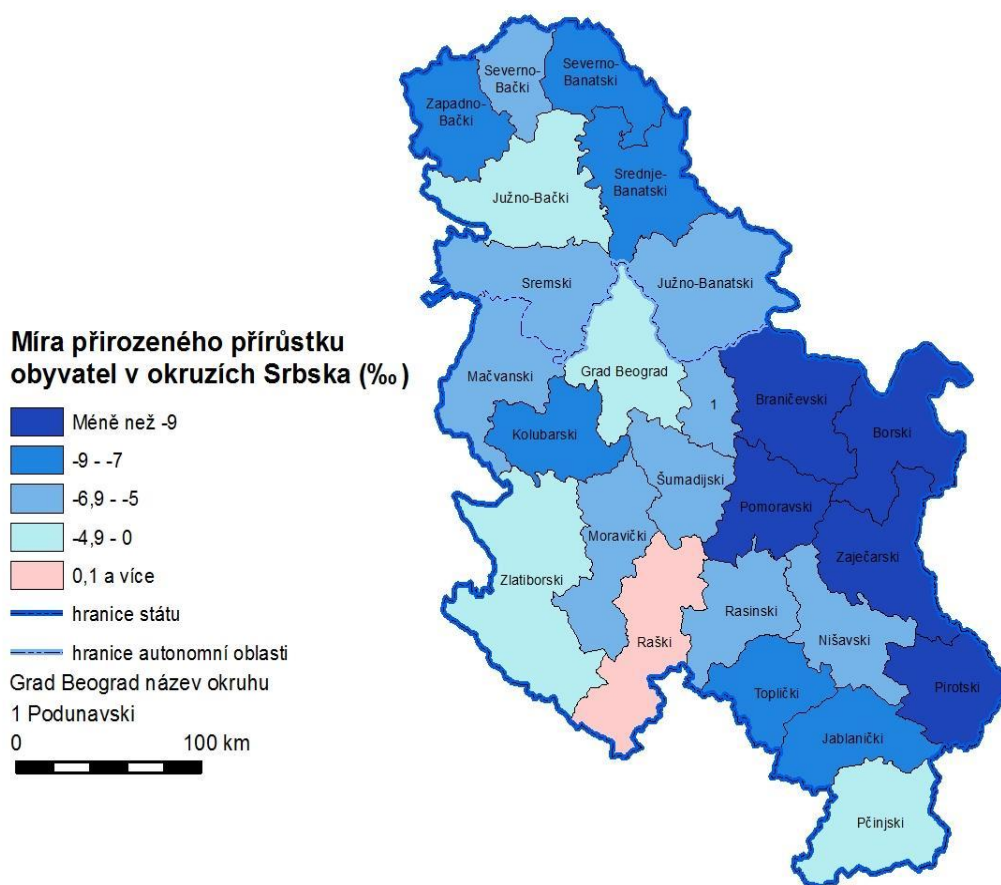
Zdroj: RZS 2012b.

Údaje o vývoji přirozené měny však v posledním období již jasně ukazují návrat k normálu a skutečnost, že vliv vynucených migrací již zcela odezněl. Všechny okruhy Srbska již vykazují úbytek přirozenou měnou (obr. 6), jedinou výjimku představuje periferní Raška kvůli zvýšenému podílu muslimských Bosňáků, kterých se zde podle nejnovějšího SLDB v roce 2011 vyskytuje přes 105 tisíc a tvoří zde zhruba 32% menšinu. Jak Stevanović (2005), tak Kokotović s Filipovićem (2012) se shodují, že věková struktura, případně poměr mužů a žen příchozího uprchlického obyvatelstva, se od domácího obyvatelstva nelišily natolik, aby mohla nějakým vážnějším způsobem ovlivnit základní demografické ukazatele Srbska jako celku. Jako významný vliv lze však pokládat nárazové zvýšení počtu obyvatel. Vojvodina je tohoto jasným příkladem, protože zaznamenala v rozhodující dekádě válečných událostí a jejich konsekvencí 1991 až 2002 přírůstek obyvatel o tři procenta, v následující dekádě se však situace vrátila k normálu a úbytek obyvatel pokračuje i nadále. Jedná se tak pouze o dočasné zpomalení depopulačního trendu, kterým Srbsko prochází. Uprchlíci, kteří se usadili v Srbsku natrvalo, tento trend v oblastech s nízkou měrou přirozeného přírůstku možná zpomalili, ale nezastavili. Jestli dojde k nějaké populační osvětě, ukáží až roky budoucí (Kokotović, Filipović 2012).

Sčítání v roce 2002 ukázalo velké demografické poruchy, které lze v Srbsku i po vlně migrací vidět (Stevanović 2005). Jedná se hlavně o depopulaci, stárnutí obyvatelstva, uprchlictví a stěhování do zahraničí. Tyto proměny celkově limitují socioekonomický rozvoj země. Je zřetelné, že lidské zdroje nejsou nevyčerpatelnou komoditou a do budoucna je třeba brát v úvahu minimální množství obyvatel, které je potřebné k udržení stávající a dále se rozvíjející infrastruktury (Djurđev 2004).

Nezanedbatelným socioekonomickým problémem, se kterým se uprchlíci potýkají, byť jejich situace není tak závažná jako u IDP (viz 5.2), je nezaměstnanost. Podle průzkumu, který provedla UNHCR, KZI (2008), se míra nezaměstnanosti pohybuje okolo 33 %, což převyšuje srbskou hodnotu o 12 %. Nicméně lze pozorovat vcelku proaktivní přístup v hledání zaměstnání, i když se dá tvrdit, že oproti vnitřně vysídleným osobám mají situaci ulehčenou díky svému statusu uprchlíků (Bobić 2009).

Obr. 6 – Přirozený přírůstek/úbytek v okruzích Srbska v roce 2010

Zdroj: RZS 2012b.

4.2 Vnitřně vysídlené osoby

Kromě uprchlíků, jejichž počet každoročně klesá, se na území Srbska nacházejí také vnitřně vysídlené osoby. Nejedná se o uprchlíky v pravém slova smyslu, neboť úkryt před nebezpečím našli v rámci své vlasti. V 99 % případů se status IDP v Srbsku týká obyvatel Kosova, kteří opustili tuto bývalou autonomní oblast, dnes již tedy samostatný stát, ve třech různě velkých vlnách.

První nastala už začátkem šedesátých let, když se začaly objevovat první násilnické sklony albánské většiny, která se, vědoma si své početné převahy ve vysokých funkcích řízení autonomní oblasti, snažila izolovat Kosovo od Srbska a orientovat ho na Albánii. Tento akt byl také doprovázen útoky na srbskou menšinu a církevní budovy.

Druhá vlna a třetí vlna přišly až po rozdělení federace. Jedna v roce 1999 před a v průběhu ofenzivy NATO, podpořena aktivitami Kosovské osvobozené armády, druhá v roce 2004, kdy byl organizován další pogrom na Srby albánským obyvatelstvem (Tejchman 2005). Fňukal

a Šrubař (2008) dodávají, že v roce 1999 odešlo z Kosova 190 tisíc Srbů, Romů a dalších nealbánských obyvatel. Tento počet malinko nadsazuje Bobić (2009), která se zmiňuje o 225 tisících. 18 tisíc však putuje do Černé Hory. V roce 2004 je následovaly do Srbska další čtyři tisíce vyhnanců. Etnická struktura vyhnanců je, na rozdíl od uprchlíků, vcelku různorodá. Srbové tvoří většinu s 68 %. Druhou příčku zauímají Romové s 12 %, třetí pozici pak 8% Černohorci. Na rozdíl od uprchlíků počet IDP klesá jen velice pomalu. V roce 2007 jich Bobić napočítala přes 206 tisíc (tab. 13).

Tab. 13 – Věková struktura vnitřně vysídlených osob v Srbsku a Černé Hoře* v roce 2007

věk	muži	%	ženy	%	celkem	%
0-4	440	0,20	378	0,20	818	0,40
5-11	11246	5,40	10651	5,20	21897	10,60
12-17	12431	6,00	11609	5,60	24040	11,64
18-59	62293	30,20	61691	29,90	123984	60,04
60+	15975	7,70	19790	9,60	35765	17,32
celkem	102385	49,50	104119	50,50	206504	100,00

Pozn. * Do Srbska z celkového počtu zaměřilo 92 %, do Černé Hory 8 %.

Zdroj: Bobić 2009.

Věková struktura IDP se také příliš neliší od celosrbských údajů, stejně jako tomu bylo u uprchlíků. Nedá se tedy také příliš počítat s eventuálním ovlivněním základních demografických ukazatelů s výjimkou přispění do celkového objemu populace, navíc se nedá vysledovat ani skokový nárůst porodnosti, jako tomu bylo u uprchlické populace.

V roce 2010 se na území Srbska vyskytovalo všehovšudy přes 210 tisíc vnitřně vysídlených osob. Většina těchto lidí našla útočiště ve středním a jižním Srbsku, zbytek, převážně Romů, zaměřil do Vojvodiny (UNHCR, KZI 2011).

Hlavním faktorem při rozmístění vnitřně vysídlených osob se stala jednoznačně geografická poloha jednotlivých okruhů (viz obr. 7). Vidíme, že na rozdíl od uprchlické populace byla Vojvodina pro vnitřně vysídlené osoby spíše neatraktivní, to dokazuje i poměr všech IDP, kteří do Vojvodiny zaměřili a kterýžto poměr nepřevyšuje 6 % (tab 14.).

Velkým problémem IDP je nezaměstnanost. Jedná se o začarovaný kruh. Pokud IDP nemají rodný list, nemohou si vyzvednout občanský průkaz a bez občanského průkazu nemohou být zaměstnaní (UNHCR 2007). Bobić (2009) tvrdí, že podíl vnitřně vysídlených bez práce narostl na 52 %. Dalších 14,4 % je zaměstnaných ve veřejném sektoru, což často znamená, že jejich práce vzhledem ke skutečnému užítku představuje spíše fikci. 10 % IDP je zaměstnáno v soukromém sektoru, 5,5 % lidí je zaměstnáno v sezonních činnostech a pracích. 18,5 % lidí je však podporováno státem, z nichž 11,2 % tvoří lidé v důchodu a 7,3 % studenti. Podle průzkumů se také vysídlení Romové a srbské ženy potýkají se znevýhodněním při shánění zaměstnání (IDMC 2013).

V pořadí několikátým otřesem stability hypotézy, že IDP mohou pozitivně ovlivnit demografický růst Srbska, je fakt, že celých 76 % vnitřně vysídlených trpí chronickými nemocemi, které by měly být léčeny dlouhodobě, nicméně dle zákona mají tito lidé právo pouze na základní ošetření a v případě potřeby medikamentů jsou okamžitě žádáni o peníze.

Tab. 14 – Počet vnitřně vysídlených osob v regionech Srbska v roce 2012

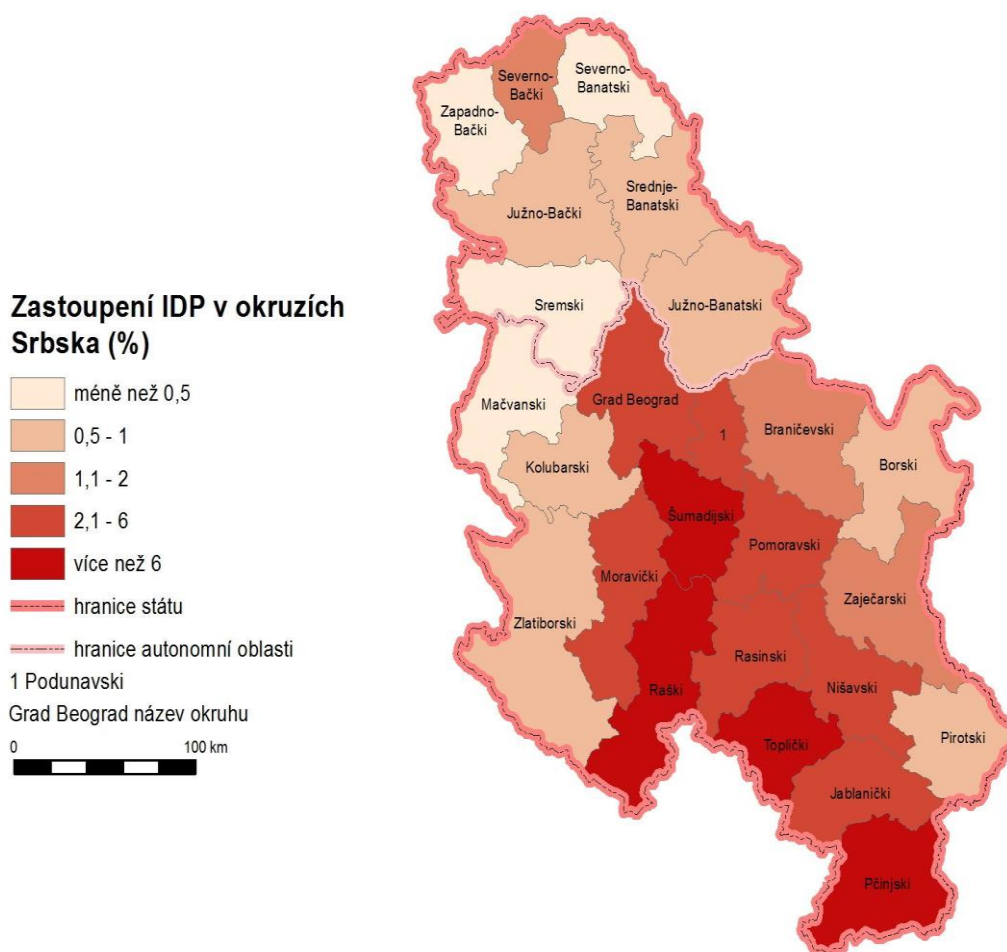
	počet IDP	%
Bělehradská oblast	59534	28,33
Vojvodina	12252	5,83
Šumadija a západní Srbsko	76550	36,43
Jižní a východní Srbsko	61812	29,41
celkem	210148	100,00

Zdroj: KZI 2012.

Dalším problémem této skupiny obyvatelstva jsou potíže s vlastnictvím. Vzhledem k faktu, že veškerý jejich majetek zůstal na Kosovu, lidé k němu nemají přístup a postupně se zhoršuje jejich platební schopnost hlavně při řešení bydlení. V roce 2007 žilo v soukromých ubytovnách kolem 93 % vnitřně vysídlených, tento údaj se neustále snižuje a stále více lidí se uchyluje do kolektivních center, která ovšem také rok co rok z finančních důvodů redukuje počet volných míst. Zhruba 13 % IDP tak bydlí v budovách, které nejsou primárně určeny pro bydlení IDMC (2013).

V roce 2002 se na území Srbska, včetně Kosova, nacházelo 550 kolektivních center (Bobić 2011). O šest let později jich bylo pouze 75, ve kterých přebývalo 1400 uprchlíků a 4600 IDP (KZI 2008). S rostoucím počtem zavřených komunitních center roste množství uprchlíků, ale hlavně IDP bez faktické střechy nad hlavou. Romové se nacházejí v ještě složitější situaci. Jejich postavení téměř na samém dně společenského žebříčku jim neumožňuje, jako například Srbům, nalézt azyl u přátel či příbuzných, protože buď žádné nemají, nebo se nachází ve stejně nelichotivé pozici jako oni sami. A tak velká většina z nich žije v kolektivních centrech (KZI 2008). Tyto rodiny vesměs kopírují romské rodiny všude po světě, mají hodně dětí, které nechodí do školy, jsou často rodiči dotlačeni k žebrání, což také představuje mnohdy jediný zdroj příjmů a mnoho z nich je nemocných, či fyzicky indisponovaných (Bobić 2009). To je také mimo jiné důsledek absence jakýchkoliv dokumentů, která vnitřně vysídleným i uprchlíkům limituje přístup k základním sociálním službám jako je zdravotnická péče, vzdělání a jiné (IDMC 2013). Dá se tedy potvrdit hypotéza, že relativně velké procento uprchlíků a IDP žije v provizorních podmínkách.

Obr. 7 – Zastoupení vnitřně vysídlených osob v okruzích Srbska v roce 2012

Zdroj: KZI 2012.

4.3 Změna sídelní struktury

Základní hypotéza práce předpokládá také určitou změnu sídelní struktury obyvatelstva. Ta se dá nejlépe rozpoznat na nárůstu míry urbanizace mezi lety 1991 a 2011, která se podle údajů ze SLDB 1991 a 2011 zvětšila o 5,5 %.

I tak lze spatřit určité regionální rozdíly mezi největšími srbskými městy v jednotlivých dekádách (tab. 15). Města ve Vojvodině zaznamenala nárůst urbánního obyvatelstva převážně mezi lety 1991 a 2002, kdy do Srbska proudily migrační vlny uprchlíků. Naopak ve druhé sledované dekádě začal tento trend logicky ustupovat, neboť se začala projevovat negativní přirozená měna obyvatelstva. Výjimku mezi těmito městy tvoří Novi Sad, který se stal nejvýznamnější cílovou destinací uprchlíků a Pančevo, které těží z blízkosti hlavního města Bělehradu a stává se tak postupem času jeho suburbánní zónou.

Situace jižně od Vojvodiny a Bělehradu se vyvíjela diametrálně odlišně. Vyjma města Šabac, který se nachází ve stejnojmenné opštině hraničící s Vojvodinou, a který také přijal

značné množství převážně bosenské uprchlické populace, prodělala všechna města populační nárůst až ve druhém sledovaném desetiletí, kdy probíhal proces migrace vnitřně vysídlených osob. Ty nacházely azyl téměř výlučně právě ve velkých městech a jejich zázemích (KZI 2012).

Samotný Bělehrad vykazuje typické znaky metropole. Růst jeho populace je kontinuální veskrze nezávisle na čase a okolnostech a vše naznačuje, že tento trend bude pokračovat i v následujících letech.

Z dostupných údajů se tak zdá, že události z let devadesátých posílení růstu měst podpořily. I když se dá argumentovat, že mezidvacetiletí nárůst o hodnotě 5,5 % společně s úbytkem obyvatel spíše tíhne k předpokladu, že se jedná o proces rychlejšího přirozeného vylidňování venkova, časová diference růstu měst mezi severem a jihem země a stále se zvyšující podíl na celkovém obyvatelstvu Srbska jsou natolik markantní, že můžeme základní hypotézu o posílení významu měst Srbska v důsledku migračních proudů za posledních dvacet let potvrdit.

Tab. 15 – Změna počtu obyvatel největších měst Srbska mezi lety 1991-2011

region	město	1991	PNO* Srbska (%)	2002	PNO* Srbska (%)	2011	PNO* Srbska (%)	změna 2011 / 1991 (%)
Bělehradská oblast	Beograd	1517688	20,03	1576124	21,02	1659440	23,09	109,34
Vojvodina	Subotica	107761	1,42	99981	1,33	105682	1,47	98,07
	Novi Sad	214914	2,84	235185	3,14	250439	3,48	116,53
	Zrenjanin	81316	1,07	79773	1,06	76511	1,06	94,09
	Pančevo	72793	0,96	77087	1,03	90776	1,26	124,70
	Sombor	48993	0,65	51471	0,69	47623	0,66	97,20
Šumadija a západní Srbsko	Šabac	54637	0,72	55163	0,74	53919	0,75	98,69
	Kragujevac	147305	1,94	175802	2,34	179417	2,50	121,80
	Užice	60108	0,79	54717	0,73	59747	0,83	99,40
	Čačak	72373	0,96	73217	0,98	73331	1,02	101,32
	Kraljevo	62900	0,83	57411	0,77	68749	0,96	109,30
	Novi Pazar	51749	0,68	54604	0,73	66527	0,93	128,56
	Kruševac	58808	0,78	57347	0,76	58745	0,82	99,89
Jižní a východní Srbsko	Smederevo	63884	0,84	62805	0,84	64175	0,89	100,46
	Leskovac	67946	0,90	63185	0,84	65289	0,91	96,09
	Vranje	51818	0,68	55052	0,73	60485	0,84	116,73
	Niš	179579	2,37	173724	2,32	187544	2,61	104,44

Pozn.: * Podíl na obyvatelstvu.

Zdroj: SLDB 1991, 2002, 2011.

5. Uprchlíci v Srbsku – jejich situace v 21. století

Od konce ozbrojených střetů, které se odehrály v devadesátých letech, skončil také příliv uprchlých do Srbska ze zemí bývalé Jugoslávie. Počet uprchlíků v roce 2011 se k roku 1996 snížil o více než 86 % (tab. 8). SLDB v roce 2011 ukazuje, že se v Srbsku nachází 283 382 lidí z celkových 537 937 zaznamenaných v roce 1996 původem z Chorvatska nebo Bosny a Hercegoviny, z nichž 74 487 má stále uprchlický status. Jedná se o jeden z největších integračních procesů v Evropě za posledních 15 let (KZI 2008). Zbytek, tedy něco přes 250 tisíc jedinců, našlo útočiště ve třetích zemích, případně podstoupilo repatriaci. Co se Chorvatska týče, repatriaci podstoupilo odhadem 108 tisíc lidí (KZI 2008). Oficiální zprávy dokonce tvrdí, že zpět do země se vrátilo 122 tisíc Srbů (Bobić 2009). Zbýlých zhruba 30 tisíc občanů s chorvatským pasem, kteří utekli do Srbska v roce 1996, si našlo nový život ve třetí zemi nebo zemřelo. Tento údaj vznikl rozdílem původního počtu chorvatských uprchlíků v roce 1996 a součtu srbských občanů původem z Chorvatska uvedených v tabulce 16 a výše uvedených repatriovaných občanů. Do Bosny a Hercegoviny se navrátilo 72 405 uprchlíků. Do třetích zemí tak zamířilo odhadem 60 tisíc osob. Největší zastoupení v rozmístění bývalých občanů Chorvatska a Bosny a Hercegoviny si stále zachovává Vojvodina, kdežto Jižní a východní Srbsko přechovává pouze zlomek bývalé uprchlické populace.

Tab. 16 – Umístění Srbů původem z Chorvatska či BiH v regionech Srbska, 2011

	občané Srbska původem z		celkem	%
	Chorvatsko	Bosna a Hercegovina		
Bělehradská oblast	53536	40992	94528	33,36
Vojvodina	89030	50506	139536	49,24
Šumadija a západní Srbsko	14691	21716	36407	12,85
Jižní a východní Srbsko	7726	5185	12911	4,56
celkem	164983	118399	283382	100,00

Zdroj: SLDB 2011 v Srbsku.

U bývalých občanů Bosny a Hercegoviny a Chorvatska lze pozorovat, že jejich rozmístění více než v roce 2002 koresponduje s geografickou blízkostí hranic jejich původní domoviny (obr. 6). V případě občanů původem z Bosny a Hercegoviny se z největšího zastoupení těší Mačvanski okruh, který jen potvrzuje výše zmíněnou domněnku. Za ním se umístily okruhy Južno-Bački a Sremski. Srbové z Chorvatska směřovali v posledních dvaceti letech zejména do Sremského okruhu, následovaném Zapadno-Bačkim a Južno-Bačkim okruhem, a také se stávají oporou výše zmíněného geograficky laděného aspektu jejich pobytu. Když se podíváme na celkovou situaci, rozpoznáme opět velice často zmiňovaný severojižní gradient, který znovu podporuje hypotézu o snaze směřovat uprchlíky na bohatší sever. Jedničkou v procentu naturalizovaných

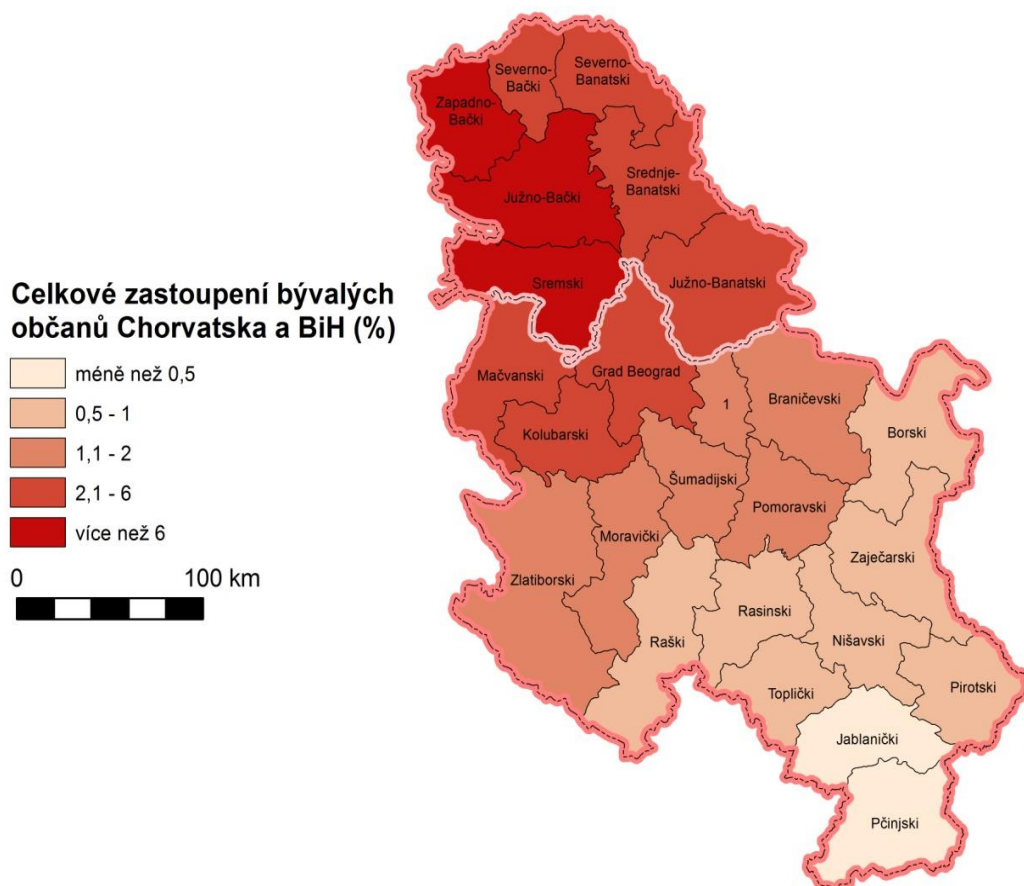
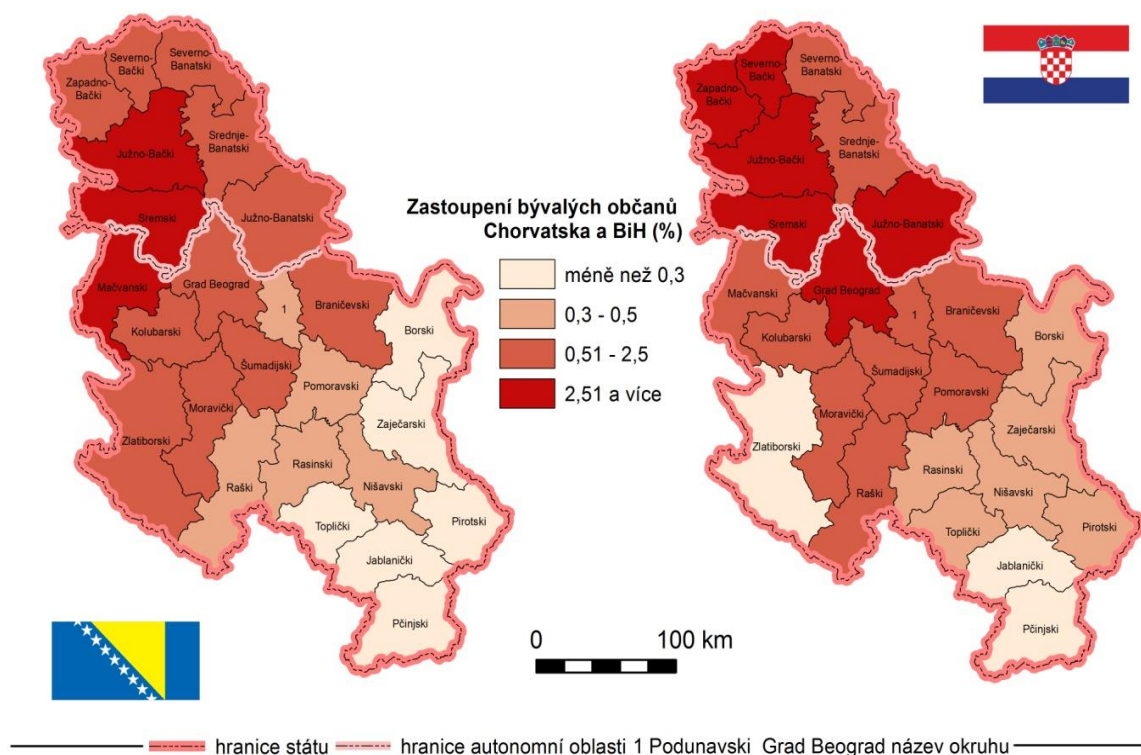
občanů je opět Sremski okruh. Doplnují jej další dva vojvodinské okruhy – Južno-Bački a Zapadno-Bački. Metropolitní region Bělehradu se v této statistice umístil až na pátém místě za okruhem Mačvanski.

V rámci analytické části byla pomocí Pearsonova korelačního koeficientu zjišťována závislost relativního počtu uprchlíků, vnitřně vysídlených osob a úbytku obyvatel na, pro tuto práci významných, sociálně ekonomických ukazatelích, konkrétně na urbanizaci, relativním příjmu obyvatel a vzdálenosti od západních hranic jednotlivých okruhů, to vše v roce 2011. Dle Hendla (2009) se míra závislosti podle absolutní hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu může interpretovat jako korelace slabá (při hodnotách 0 – 0,3), korelace střední (0,4 – 0,6), korelace silná (0,7 – 1). Tato analýza prokázala silnou závislost ve dvou okruzích Vojvodiny s nejvyšším podílem uprchlíků, tj. ve Južno-bačském a Sremském okruhu (obr. 9). Kladná hodnota Pearsonova korelačního koeficientu dokumentuje předpoklad, že významným faktorem je geografická poloha (případ Sremského okruhu) a ekonomická vyspělost, což je případ okruhu Južno-Bačského (příloha 8). Vysoké hodnoty korelačního koeficientu vyplývají také ze zvýšení počtu obyvatel za posledních dvacet let.

Silnou závislost vykazaly také téměř všechny okruhy regionu Jižní a východní Srbsko. Protože Pearsonův korelační koeficient se nachází v záporných hodnotách, můžeme usoudit, že z důvodu neatraktivity těchto regionů, především z ekonomického a geograficko-ekonomického hlediska, sem příliš uprchlíků nezavítalo. I tato analýza nám tak potvrdila hypotézu, že Vojvodina byla pro uprchlíky atraktivnější než oblast Centrálního Srbska, potažmo tedy region Jižního a východního Srbska.

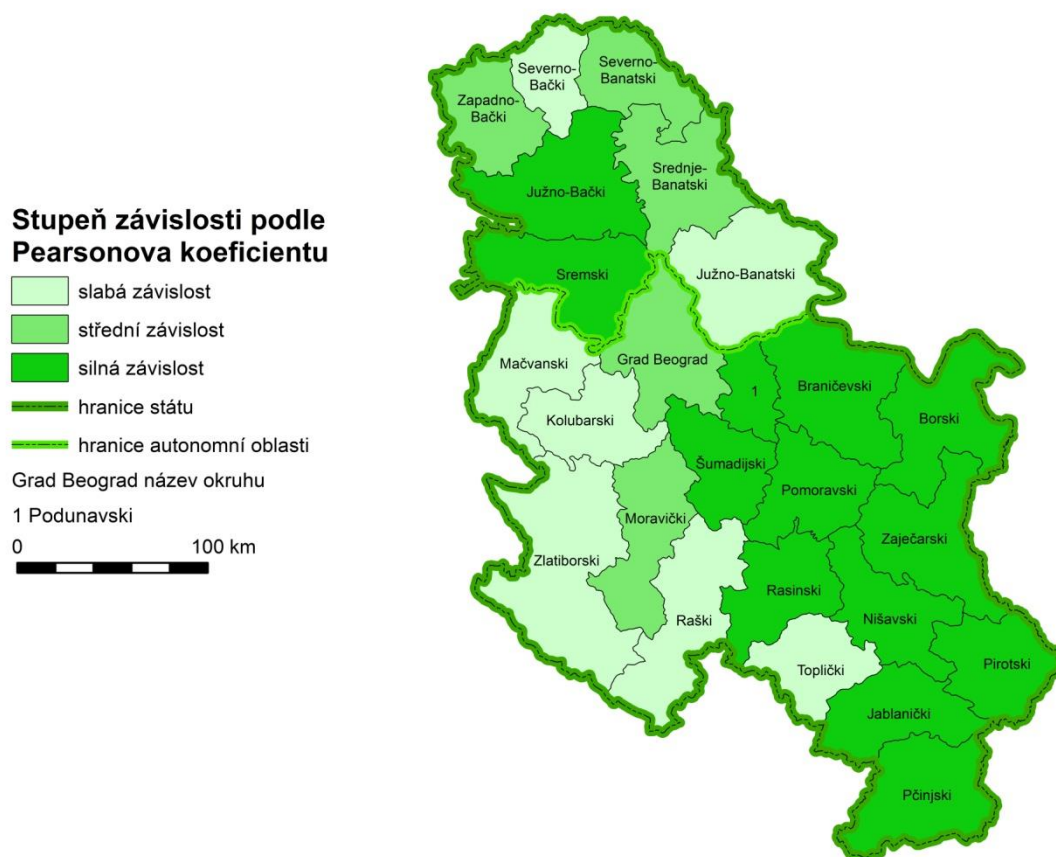
Střední závislost vykazala především metropolitní oblast Bělehradu, která „doplatila“ na vysoký počet obyvatel, tudíž relativní počet uprchlíků a vnitřně vysídlených osob není tak velký, přestože co do absolutních údajů patří ke špičce. Bělehrad doplnily Mačvanski okruh, který těžil z relativně velkého počtu příchozích uprchlíků a geografické blízkosti s Bosnou a Hercegovinou, a zbývající okruhy Vojvodiny s výjimkou okruhů Severno-Bačského a Južno-Banatského, u kterých byla zaznamenána, stejně jako u zbytku srbských okruhů, slabá nebo žádná závislost. Tu můžeme demonstrovat na příkladu Topličkého okruhu, který sice vykázal vysoký relativní příjem vnitřně vysídlených osob, ovšem co do peněžních příjmů spadá až na úplné dno mezi srbskými okruhy.

Obr. 8 – Podíl bývalých občanů Chorvatska a BiH v okruzích Srbska v roce 2011

Zdroj: RZS 2011.

Obr. 9 – Závislost migrace uprchlíků na sociálně ekonomických a geografických faktorech

Zdroj: Republic Development Bureau 2007, SLDB 1991, 2011, KZI 2012.

6. Zhodnocení spolupráce agentur při řešení uprchlické krize

Uprchlická krize, která započala v roce 1991, nevyhnutelně znamenala kromě přílivu obyvatel také nutnost se s novými lidmi, kteří přišli povětšinou téměř s prázdnými rukama, vypořádat. Srbsko během posledních dvaceti let vynaložilo s podporou mezinárodního společenství značné úsilí a zdroje, aby zajistilo co nejhladší příjem, péči a integraci uprchlíků. Přijalo Zákon o uprchlících, který lidem, kteří opustili svoji rodnou zemi deklaruje příjem, dočasné ubytování a potravinovou pomoc, pokud si ji nedokážou vlivem například zdravotní indispozice nalézt. V souladu se Zákonem o uprchlících je také právo na vzdělání a zaměstnanost. Srbsko ve spolupráci především s Komisaríátem pro uprchlíky a Ministerstvem pro lidská práva a práva menšin k tomuto účelu zřídilo k roku 1996 okolo 700 kolektivních center s kapacitou přes 70 tisíc lidí (KZI 2008).

Samozřejmě zajištění všech těchto privilegií všem uprchlíkům se nesešlo se 100% úspěchem. Zabezpečení takového množství prostředků se neobejde bez velkých peněžních zdrojů, které se nedařilo kontinuálně shánět, a proto došlo k masivní redukci finančních prostředků v letech 2003 a 2004, což vedlo k uzavírání mnoha kolektivních center (Bobić 2009). Nicméně však vzhledem ke snížení celkového počtu uprchlíků o více než 80 % k roku 2011 se tato srbská iniciativa dá hodnotit jako vcelku podařená.

V květnu 2002 přijala srbská vláda ve spolupráci s mezinárodními organizacemi dokument, který představoval Národní strategii pro řešení problémů uprchlíků a vnitřně vysídlených osob. Hlavní cíle byly dva, a to repatriace, případně integrace uprchlíků z Bosny a Hercegoviny a Chorvatska (Bobić 2009). Repatriaci zvolilo celkem zhruba 200 tisíc lidí, přibližně stejně jako integraci v Srbsku (KZI 2008).

V roce 2003 byl přijat další strategický dokument, tentokrát se zaměřující na snížení chudoby. Ten ovšem nebyl z valné části realizován, a to ze stejného důvodu jako Zákon o uprchlících, tedy kvůli nedostatku finančních prostředků.

Další zajímavou iniciativou vedenou tentokrát ze strany UNHCR, OBSE a Evropské komise byla tzv. Road Map, podepsána začátkem ledna 2005 v Sarajevu všemi zúčastněnými stranami, totiž Bosnou a Hercegovinou, Chorvatskem a Srbskem a Černou Horou. Tato iniciativa si kladla za cíl najít dlouhodobé řešení pro oběti násilných migrací do roku 2006. Ta do určité míry rozhodně přispěla k repatriacím i integracím, nicméně ne tak, jak se od ní očekávalo, neboť nedokázala uspokojivě vyřešit překážky těchto dvou aktů, především problémy se znovunavrácením majetku. Doteď byla řeč o výlučně uprchlické populaci. Nyní přejdeme k IDP, jejichž počet posledních 15 let stále stagnuje.

Pro řešení situace vnitřně vysídlených osob, jejichž počet již 15 let téměř stagnuje, byla v Srbsku vedle Komisaríátu pro uprchlíky zřízena také Kancelář pro Kosovo a Metochiji.

Organizace spojených národů přispěla vytvořením Interní administrativní mise pro Kosovo. I kosovská strana se snažila podílet na řešení tohoto problému, ale vzhledem k své slabé hospodářské situaci a neschopné koordinaci nebyla s to zabezpečit dostatek prostředků k efektivní činnosti. Všechny tyto instituce si klady za cíl vytvořit takové podmínky, aby se IDP mohly vrátit domů. Zde však spolupráce jednotlivých organizací naráží na velice ožehavý problém, a to je vznik Kosova jakožto samostatného státu v roce 2008 a s tím vzniklé rozdílné stanovisko k jeho uznání. Veškeré postupy, které fungovaly v případě uprchlíků, jsou v tomto případě bezcenné nebo mají jen velice malou účinnost, protože napětí a střety na severu Kosova mezi Albánci a srbskou menšinou stále silně ohrožují návrat vnitřně vysídlených osob. K tomu lze připočíst také smutnou skutečnost, že velká část IDP se ani vracet nemíní, protože by se beztak nedovolala svých práv na půdu a majetek.

Bez nadsázky lze tak říci, že dokud nebude vyřešen status Kosova oběma stranami, nedá se očekávat brzký návrat vnitřně vysídlených zpět do Kosova. Většina srbských opštín sice začala s podporou vlády Srbska i UNHCR shromažďovat prostředky a zdroje k integraci IDP, jedná se však o pomalý proces způsoben nedostatkem převážně finančních zdrojů (IDMC 2013).

Závěr

Migrace obyvatelstva do Srbska byly významné, a to především z Chorvatska, které zaznamenalo vůbec největší odliv srbských uprchlíků, a nejvíce postižené Bosny a Hercegoviny, jež především v prvních letech války vykazovala vysoce záporné migrační saldo, nejvyšší migrační ztráty ze všech balkánských zemí.

Migrační vlny proudící do Srbska směřovaly do nejatraktivnějších oblastí, relativně zejména pak do Vojvodiny a do Južno-bačského okruhu, kterému populačně vévodí opština Grad Novi Sad s největším zastoupením uprchlické populace, které činilo okolo 10 %. Potvrdila se tak pověst Vojvodiny coby tradiční cílové destinace zahraničních migrantů, která je budována již od druhé světové války. Také vzhledem k faktu, že se jedná o již „prověřené“ místo k usídlení, příchod uprchlíků se dá označit spíše jako spontánní než jako nějak významně regulovaný.

Jižní oblasti, především tedy region Jižní a východní Srbsko ztratily populačně nejvíce. Zaznamenaly totiž převážně příchod vnitřně vysídlených Srbů, kterých co do počtu bylo v porovnání s uprchlíky méně, a doplatily na nízkou fertilitu této skupiny obyvatelstva kvůli problémům fyzického, psychického i majetkového rázu. Romové, kteří tvořili signifikantní část vnitřně přesídlených osob a tradičně vykazují i lepší vitální statistiky než ostatní skupiny obyvatelstva, směřovali také především do Vojvodiny.

Migrační vlny směřující do Vojvodiny také přispěly k etnické homogenizaci tohoto tradičně (z historických důvodů) etnicky rozmanitého (proto také autonomního) území. Ta byla docílena již zmíněným příchodem srbských uprchlíků, ovšem také emigrací obyvatel maďarského původu v první pětiletce devadesátých let minulého století, kdy Vojvodinu opustila desetina z jejich celkového počtu. Zůstává otázkou, zda v tomto případě se jednalo jen o působení faktorů atraktivity území, nebo zda tyto migrace byly také usměrňované, třeba i s cílem nahradit populační ztráty.

Uprchlíci – vzhledem k tomu, že obvykle mezi nimi převažují mladší věkové skupiny – mohou přispívat k vylepšení demografického vývoje cílových oblastí. V případě uprchlíků na území, resp. v rámci bývalé Jugoslávie, se však věková struktura uprchlické populace od struktury obyvatel Srbska nelišila natolik, aby mohla tyto charakteristiky, na prvním místě přirozený přírůstek obyvatel, účinně a dlouhodobě zlepšit. Jediná oblast, která zaznamenala znatelné krátkodobé zlepšení těchto ukazatelů v důsledku příchozích migrantů, byla Vojvodina na konci první pětiletky devadesátých let. Specifikum tvoří okruhy Južno-Bački a Grad Beograd, které sice po příchodu uprchlíků zaznamenaly mírné zlepšení míry přirozeného přírůstku, jenže současně vykazovaly nejvyšší nárůst počtu obyvatel v novém tisíciletí, nelze tedy jednoznačně určit, jestli hlavní úlohu při tomto mírném zlepšení demografických charakteristik hrálo uprchlictví nebo atraktivita a pokračující urbanizace a suburbanizace. Za zmínku stojí i markantní zvýšení porodnosti a pokles úmrtnosti v letech 2000 a 2001 na celém území,

vyvolaný však nikoliv příchodem nebo pohybem vnitřně vysídlených osob z Kosova, ale především psychologickým efektem, který podnítilo skončení bombardování od Severoatlantické aliance v roce 1999, a který také způsobil zvýšení reprodukčního potenciálu obyvatelstva. Jedinou oblast, kde dochází k dlouhodobému růstu počtu obyvatel přirozenou měrou, představuje periferní Raški okruh, kde se vyskytuje významná menšina muslimských Bosňáků.

Další jev, který doprovodil veškeré migrační pochody uplynulého dvacetiletí, je posílení růstu měst. Rozhodně lze tvrdit, že se na něm relativně významnou měrou podíleli uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby. Především druhá zmíněná skupina obyvatel významně tíhla k setrvání ve větších sídlech městského typu a jejich zázemí. Proto můžeme pozorovat zvětšení míry urbanizace především v jižní části země. Vojvodina zaznamenala jen slabší nárůst urbanizace z důvodu silné vazby místních obyvatel k zemědělství. Sídelní struktura země se tak vlivem válečných eskapád dočkala také jisté nezanedbatelné proměny, především pak v Centrálním Srbsku, kde se venkov vylidňuje značně rychleji než na severu země.

Situace vnitřně vysídlených osob je na rozdíl od uprchlíků, jejichž počet se povedlo od roku 1996 snížit o celých 80 %, značně složitá. Vzhledem k jejich převážně kosovskému původu nelze jejich počet účinně snižovat do té doby, než se podaří oboustranně vyřešit status Kosova. To se však už pět let ani na nejvyšší politické úrovni nedaří. Ani pomoc mezinárodních organizací zatím nenapomohla řešení tohoto problému a Srbsko tak stále zaujímá přední evropské příčky v počtu vnitřně vysídlených a uprchlých osob. Navíc vzhledem k nedostatku peněžních zdrojů došlo k redukci státem vedených kolektivních center, a tak mnoho vnitřně vysídlených a uprchlíků znenadání přišlo o střechu nad hlavou. Když k tomu připočteme velice nízkou platební schopnost, potvrdili jsme hypotézu, že poměrně velké procento uprchlíků a vnitřně vysídlených osob stále žije v provizorních podmínkách.

Relativně nejvyšší počet bývalých občanů Chorvatska a Bosny a Hercegoviny se nachází v západní Vojvodině, což je vzhledem k průběhu uprchlické krize logické. Vnitřně vysídlené osoby se poměrně nejvíce nachází v Centrálním Srbsku, konkrétně v okruzích, které leží při hranicích s Kosovem, i když je lze najít i v oblastech položených severněji z důvodu lepších socioekonomických podmínek.

Kvantitativní charakteristiky a analýza potvrzují hypotézu, že uprchlíci volili cílovou destinaci zejména na základě ekonomické vyspělosti a výhodné geografické polohy. Potvrzuje význam západní Vojvodiny jako hlavní imigrační oblasti. Regiony na jihu a východě, resp. jihovýchodě představují tradiční periferie se slabým potenciálem ekonomického rozvoje a z hlediska migrace nejvíce ztrácejí. Je také zřejmé, že vývoj regionálního obrazu podléhá stejným zákonitostem vývoje a je determinován stejnými faktory jako v ostatních postkomunistických zemích střední a východní Evropy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DATOVÝCH ZDROJŮ

- BOBIĆ, M. 2009. *Forced Migrants in Serbia: Refugees and Internally Displaced Persons-Facts and Figure, Coping Strategies, Future*. Belgrade, 2009. 10 s. Refuge.
- BOBIĆ, M. 2011. *Prisilni migranti u Srbiji: Slučaj izbeglica i interno raseljenih lica*. In PENEV, G. (ed.) *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*. Beograd, 2011. s. 143-155. Društvo demografa Srbije – DémoBalk.
- BUBALO-ŽIVKOVIĆ, M. 2001. *Uticaj izbeglice na promene prirodnog kretanja stanovništva u Sremu*. Sremska Mitrovica, 2001. 19 s. Zbornik matice srpske za društvene nauke.
- BUBALO-ŽIVKOVIĆ, M., DJURDJEV, B. S. 2011. *Migraciona kretanja na relaciji Hrvatska-Srbija tokom 1990-ih godina i njihovih efekti na populacionu dinamiku u etničku strukturu stanovništva područja odseljavanja i doseljavanja*. In PENEV, G. (ed.) *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*. Beograd, 2011. s. 83-91. Društvo demografa Srbije – DémoBalk.
- DJURDJEV, B. S. 1995. *Posleratno naseljevanje Vojvodine*. Novi Sad, 1995. 203 s. Matica Srpska.
- DJURDJEV, B. S. 2004. *Koliko dece treba Srbiji?* Beograd, 2004. 16 s. Stanovništvo.
- DOMONJI, P. 2006. *Vojvodjanski identitet*. Beograd, 2006. 155 s. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
- EUROPEAN-SERBIAN COOPERATION ON MIGRATION. 2011. *Izazovi prisilnih migracija u Srbiji: položaj izbeglica, interno raseljenih lica, povratnika a tražilaca azila*. Beograd, 2011. 111 s.
- FŇUKAL, M., ŠRUBAŘ, M. 2008. *Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991-2006)*. Praha, Brno, 2008. 53 s. Slovanské historické studie.
- HENDL, J. 2009. *Přehled statistických metod*. Praha, 2009. 696 s. Portál.
- HOVY, B. 2011. *Koliko ih je napustilo zemlju? Raseljevanje gradjana bivše Jugoslavije*. In PENEV, G. (ed.) *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*. Beograd, 2011. s. 27-49. Društvo demografa Srbije – DémoBalk.

- INTERNAL DISPLACEMENT MONITORING CENTRE. 2013. *Serbia – Integration stalled*. Geneva, 2013. 14 p.
- KOKOTOVIĆ, V., FILIPOVIĆ, M. 2012. *Refugees in Serbia – twenty years later*. Belgrade, 2012. 13 s. Geographical Institute “Jovan Cvijić”.
- KOMESARIJAT ZA IZBEGLICE. 2008. *Stanje i potrebe izbegličke populacije u Republici Srbiji*. Beograd, 2008. 23 s.
- KOMESARIJAT ZA IZBEGLICE. 2012. *Tabelarni pregled izbeglica, ratom ugroženih lica i interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije po opštinama u Srbiji prema popisima izbeglica iz 1996 i 2001 godine, registraciji izbeglica 2004/5.godine i registraciji IRL sa Kosova i Metohije 2000. godine*. Beograd, 2012. 8 s.
- MAYNAARD, K. A. 1999. *Healing communities in conflict : International assistance in complex emergencies*. New York, 1999. 245 p. Columbia University Press.
- MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA. 2004. *Izbeglički korpus u Srbiji prema podacima Popisa stanovništva 2002*. Beograd, 2004. 128.
- REPUBLIC DEVELOPMENT BUREAU. 2007. *Regional development strategy of the Republic of Serbia 2007-2012*. Belgrade, 2007. 216 p.
- REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU SRBIJE. 1991. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1991. godine u Republici Srbiji (Sčítání lidu, domů a bytů v Srbsku 1991)*. Beograd.
- REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU SRBIJE. 2002. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1991. godine u Republici Srbiji (Sčítání lidu, domů a bytů v Srbsku 2002)*. Beograd.
- REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU SRBIJE. 2011. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1991. godine u Republici Srbiji (Sčítání lidu, domů a bytů v Srbsku 2011)*. Beograd.
- REPUBLIČKI ZÁVOD ZA STATISTIKU. 2012a. *Regionalni bruto domácí proizvod*. Beograd, 2012. 7 s.
- REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU. 2012b. *Prirodno kretanje stanovništva u Republici Srbiji 1961-2010*. Beograd, 2012. 253 s.
- STANKOVIĆ, V., DJORDJEVIĆ, L. 2011. *Popis 2002: Izbeglice u Srbiji*. In PENEV, G. (ed.) *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*. Beograd, 2011. s. 91-101. Društvo demografa Srbije – DémoBalk.

STATISTISCHES BUNDESAMT. 2012. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Ausländische Bevölkerung Ergebnisse des Ausländerzentralregisters*. Wiesbaden, 2012. 135 s.

STEVANOVIĆ, R. 2005. *Izbeglištvo i demografski rast stanovništva Republike Srbije*. Beograd, 2005. 18 s. Stanovništvo.

TEJCHMAN, M. a kol. 2005. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005. 670 s. Nakladatelství Lidové noviny.

UNHCR, KOMESARIJAT ZA IZBEGLICE. 1996. *Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji*. Beograd, 1996. 130 s.

UNHCR. 2007. *Analiza situacije interno raseljenih lica sa Kosova u Srbiji: zákon i praksa. 2007*. 71 s.

UNHCR, KOMESARIJAT ZA IZBEGLICE. 2011. *Procena potreba interno raseljenih lica u Srbiji*. Beograd, 2011. 45 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

CIA, THE WORLD FACTBOOK. 2013a. Montenegro [online]. [cit. 2013-07-23]. Dostupné z: WWW: <www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.

CIA, THE WORLD FACTBOOK. 2013b. Kosovo [online]. [cit. 2013-07-23]. Dostupné z: WWW: <www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.

DIVA-GIS. 2013. Download data by country [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: WWW: <<http://www.diva-gis.org/gdata>>.

STATISTIK AUSTRIA. 2012. *Bevölkerung*. [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z WWW: <www.statistik.at/web_de/statistiken/index.html>.

STATISTIK SCHWEIZ. 2012. *01-Bevölkerung* [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z WWW: <www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index.html>.

URBANISTIČKI ZÁVOD BEOGRADA. 2013. *Surčin*. [online]. [cit. 2013-06-16]. Dostupné z <WWW: <www.urbel.com>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Seznam opštin a okruhů s počtem obyvatel, uprchlíků a IDP, 1991, 2002, 2011	48
Příloha 2 – Zastoupení uprchlíků Chorvatska v opštinách Srbska v roce 2002	53
Příloha 3 – Zastoupení uprchlíků Bosny a Hercegoviny v opštinách Srbska v roce 2002.....	54
Příloha 4 – Zastoupení všech uprchlíků v opštinách Srbska v roce 2002	55
Příloha 5 – Změna počtu obyvatel Srbska mezi lety 1991 a 2002	56
Příloha 6 – Změna počtu obyvatel Srbska mezi lety 2002 a 2011	57
Příloha 7 – Zastoupení IDP v opštinách Srbska v roce 2011	58
Příloha 8 – Tvorba Pearsonova korelačního koeficientu s údaji o okruzích	59
Příloha 9 – Vybrané statistické údaje za okruhy	60

Příloha 1 – Seznam opštín a okruhů s počtem obyvatel, uprchlíků a IDP, 1991, 2002, 2011

NÁZEV STÁTU NÁZEV OKRUHU Název opštiny	Počet obyvatel 1991	Počet obyvatel 2002	Počet obyvatel 2011	Počet uprchlíků 2002	Počet uprchlíků 2011	Počet IDP 2011
SRBSKÁ REPUBLIKA	7572374	7498301	7186554	379135	74761	211203
GRAD BEOGRAD	1517688	1576124	1659440	108300	21166	59534
Stari Grad	68552	55543	48450	2304	392	1348
Savski Venac	45961	42505	39122	2971	337	1849
Vračar	67438	58386	56333	2128	237	637
Novi Beograd	218633	217773	214506	16028	2215	4760
Sopot	19977	20390	20367	1337	265	843
Lazarevac	57848	58511	58622	1854	410	2270
Mladenovac	54517	52490	53096	2167	418	5368
Obrenovac	67654	70975	72524	4590	1270	4508
Surčin*	0	0	43819	0	1022	261
Voždovac	156373	151768	158213	8690	1289	7457
Čukarica	150257	168508	181231	13977	1931	5558
Rakovica	96300	99000	108641	2656	905	2728
Zemun	141695	191645	168170	21835	4690	6691
Barajevo	20846	24641	27110	2730	775	1239
Grocka	65735	75466	83907	5991	1458	4918
Palilula	150208	155902	173521	11286	2304	4212
Zvezdara	135694	132621	151808	7756	1248	4887
SEVERNO-BAČKI	202493	200140	188906	13022	2457	2060
Bačka Topola	39961	38245	33321	2775	599	122
Mali Idjoš	14137	13494	12031	713	126	95
Subotica	148395	148401	143554	9534	1732	1843
SREDNJE-BANATSKI	216754	208456	187667	11797	2092	1030
Nova Crnja	14252	12705	10272	642	151	63
Sečanj	17866	16377	13267	1069	250	70
Žitište	21964	20399	16841	1645	307	20
Novi Bečej	28420	26924	23925	1189	251	30
Zrenjanin	134252	132051	123362	7252	1133	847
SEVERNO-BANATSKI	177542	165881	147770	5401	999	274
Čoka	15118	13832	11398	685	166	21
Novi Kneževac	13591	12975	11269	960	102	39
Kikinda	69112	67002	59453	2910	597	116
Ada	21120	18994	16991	309	58	27
Senta	28467	25568	23316	249	16	25
Kanjiža	30134	27510	25343	288	60	46
JUŽNO-BANATSKI	315633	313937	293730	16850	3363	2285
Plandište	13813	13377	11336	838	176	8
Bela Crkva	21845	20367	17367	621	84	48
Alibunar	24930	22954	20151	1020	201	120

NÁZEV STÁTU NÁZEV OKRUHU Název opštiny	Počet obyvatel 1991	Počet obyvatel 2002	Počet obyvatel 2011	Počet uprchlíků 2002	Počet uprchlíků 2011	Počet IDP 2011
JUŽNO-BANATSKI	315633	313937	293730	16850	3363	2285
Kovačica	29745	27890	25274	815	150	116
Kovin	36924	36802	33722	1756	472	368
Opovo	11290	11016	10440	381	122	58
Vršac	54552	54369	52026	3125	666	264
Pančevo	122534	127162	123414	8294	1492	1303
ZAPADNO-BAČKI	210679	214011	188087	22570	5043	1612
Odžaci	36189	35582	30154	3137	785	103
Apatin	31850	32813	28929	4363	988	1088
Sombor	94081	97263	85903	11912	2603	175
Kula	48559	48353	43101	3158	667	246
JUŽNO-BAČKI	543878	593666	613063	63553	11753	4676
Beočin	14693	16086	13418	1425	298	306
Bač	16559	16268	14405	1561	239	7
Bačka Palanka	58037	60966	55528	5997	1654	161
Bečej	42111	40987	37351	2489	522	221
Srbobran	17172	17855	16317	1808	352	55
Bački Petrovac	15293	14681	13418	639	158	8
Vrbas	45803	45852	42092	2380	645	235
Titel	15896	17050	15738	1806	313	30
Žabalj	25404	27513	26134	2348	563	28
Sremski Karlovci	7403	8839	8750	1675	317	117
Temerin	24386	28275	28287	3826	818	73
Novi Sad	261121	299294	341625	37599	5874	3435
SREMSKI	303216	335901	312278	53070	10814	1304
Šid	35578	38973	34188	9133	1240	67
Irig	11553	12329	10866	1870	489	75
Ruma	53856	60006	54339	9859	1815	218
Pećinci	19865	21506	19720	2034	496	120
Sremska Mitrovica	83644	85902	79940	7148	1623	311
Indjija	42849	49609	47433	10444	1818	222
Stara Pazova	55871	67576	65792	12582	3333	291
MAČVANSKI	329226	329625	298931	17150	3969	1105
Kočeljeva	16570	15636	13129	292	52	5
Ljubovija	18230	17052	14469	200	152	23
Krupanj	21619	20192	17295	199	21	21
Vladimirci	21910	20373	17462	678	156	129
Bogatić	33398	32990	28883	1561	265	54
Mali Zvornik	13754	14076	12482	1574	173	26
Loznica	83413	86413	79327	5645	1640	471
Šabac	120332	122893	115884	7001	1510	376

NÁZEV STÁTU NÁZEV OKRUHU Název opštiny	Počet obyvatel 1991	Počet obyvatel 2002	Počet obyvatel 2011	Počet uprchlíků 2002	Počet uprchlíků 2011	Počet IDP 2011
KOLUBARSKI	196556	192504	174513	5134	1056	1005
Osečina	16542	15435	12536	198	47	3
Mionica	17061	16513	14335	492	132	97
Ljig	15667	14629	12754	358	89	139
Ub	33312	32104	29101	987	251	120
Lajkovac	17444	17062	15475	545	173	98
Valjevo	96530	96761	90312	2554	364	548
PODUNAVSKI	216056	210290	199395	5238	1172	11297
Smederevska Palanka	57947	56011	50284	1320	320	1236
Velika Plana	47341	44470	40902	761	197	2024
Smederevo	110768	109809	108209	3157	655	8037
BRANIČEVSKI	220225	200503	183625	4743	1229	2479
Kučevo	21752	18808	15516	391	96	57
Malo Crnice	16103	13853	11458	285	68	29
Golubac	10882	9913	8331	217	45	35
Veliko Gradište	22969	20659	17610	464	124	101
Žagubica	16698	14823	12737	105	17	9
Žabari	15577	13034	11380	297	87	49
Petrovac	38190	34511	31259	867	334	101
Požarevac	78054	74902	75334	2117	458	2098
ŠUMADIJSKI	303484	298778	293308	7283	1595	18055
Knić	18186	16148	14237	300	88	437
Topola	26482	25292	22329	759	250	458
Rača	14384	12959	11503	294	56	715
Lapovo	8606	8228	7837	202	64	728
Arandjelovac	46442	48129	46225	2472	618	2536
Batočina	12641	12220	11760	158	39	775
Kragujevac	176743	175802	179417	3098	480	12406
POMORAVSKI	240715	227435	214536	5143	1400	8617
Rekovac	16015	13551	11055	270	56	76
Despotovac	28357	25611	23191	636	164	266
Ćuprija	35308	33567	30645	682	128	889
Svilajnac	26738	25511	23551	808	195	523
Paraćin	60501	58301	54242	1134	362	1031
Jagodina	73796	70894	71852	1613	495	5832
BORSKI	163229	146551	124992	1787	433	1123
Majdanpek	26952	23703	18686	221	26	20
Negotin	50139	43418	37056	687	130	582
Bor	59424	55817	48615	545	131	417
Kladovo	26714	23613	20635	334	146	104

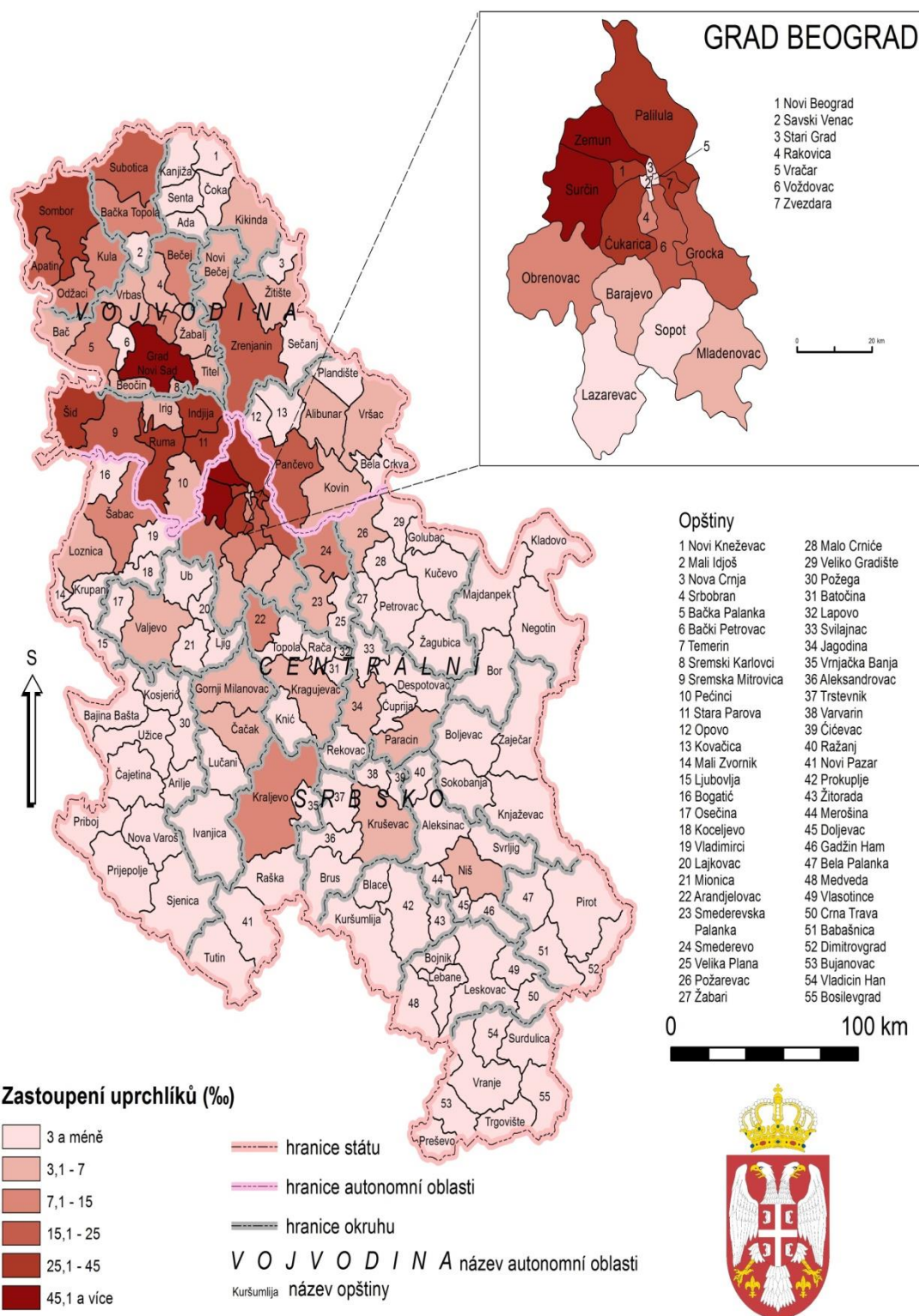
NÁZEV STÁTU NÁZEV OKRUHU Název opštiny	Počet obyvatel 1991	Počet obyvatel 2002	Počet obyvatel 2011	Počet uprchlíků 2002	Počet uprchlíků 2011	Počet IDP 2011
ZAJEČARSKI	154176	137561	119967	1846	472	1514
Boljevac	18424	15849	12994	180	45	100
Knjaževac	43551	37172	31491	327	103	320
Sokobanja	21125	18571	16021	239	51	441
Zaječar	71076	65969	59461	1100	273	653
ZLATIBORSKI	332470	313396	286549	5584	921	1972
Nova Varoš	21756	19982	16638	131	32	44
Kosjerić	15236	14001	12090	205	50	47
Bajina Bašta	29225	29151	26022	1450	238	91
Priboj	35487	30377	27133	458	37	97
Prijepolje	46085	41188	37059	336	90	400
Požega	33289	32293	29638	780	140	376
Užice	82303	83022	78040	1379	132	498
Čajetina	15914	15628	14745	392	107	174
Sjenica	33068	27970	26392	94	7	174
Arilje	20107	19784	18792	359	88	71
MORAVIČKI	228093	224772	212603	5604	1236	4400
Lučani	26946	24614	20897	390	95	74
Ivanjica	36378	35445	31963	394	88	35
Gornji Milanovac	49368	47641	44406	1381	337	1352
Čačak	115401	117072	115337	3439	716	2939
RAŠKI	293311	291230	309258	5037	904	31084
Raška	28294	26981	24678	288	70	1937
Kraljevo	122987	121707	125488	3323	585	20551
Tutin	33988	30054	31155	66	9	539
Vrnjačka Banja	25275	26492	27527	877	164	3719
Novi Pazar	82767	85996	100410	483	76	4338
RASINSKI	272834	259441	241999	3507	797	10378
Brus	20758	18764	16317	158	65	189
Trstenik	52796	49043	42966	499	125	902
Čičevac	11546	10755	9476	218	60	395
Varvarin	21917	20122	17966	273	84	165
Aleksandrovac	31906	29389	26522	200	19	338
Kruševac	133911	131368	128752	2159	444	8389
NIŠAVSKI	389838	381757	376319	6231	866	12189
Gadžin Han	12669	10464	8389	108	39	11
Ražanj	13193	11369	9150	149	26	44
Svrljig	20478	17284	14249	177	87	75
Aleksinac	62208	57749	51863	957	261	1163
Merošina	15865	14812	13968	129	8	202
Doljevac	20243	19561	18463	157	65	182

NÁZEV STÁTU NÁZEV OKRUHU Název opštiny	Počet obyvatel 1991	Počet obyvatel 2002	Počet obyvatel 2011	Počet uprchlíků 2002	Počet uprchlíků 2011	Počet IDP 2011
NIŠAVSKI	389838	381757	376319	6231	866	12189
Niš	245182	250518	260237	4554	380	10512
TOPLIČKI	109608	102075	91754	1278	291	12949
Blace	15209	13759	11754	152	58	1083
Kuršumlja	23368	21608	19213	221	83	6513
Žitoradja	19223	18207	16368	226	27	387
Prokuplje	51808	48501	44419	679	123	4966
PIROTSKI	115970	105654	92479	1144	185	639
Babušnica	19172	15734	12307	125	34	38
Bela Palanka	16351	14381	12126	231	60	124
Dimitrovgrad	13334	11748	10118	132	10	83
Pirot	67113	63791	57928	656	81	394
JABLANIČKI	251301	240923	216304	1896	326	7234
Crna Trava	3778	2563	1663	33	14	7
Medvedja	12953	10760	7438	82	32	803
Bojnik	14341	13118	11104	82	16	250
Lebane	26722	24918	22000	131	14	319
Vlasotince	34029	33312	29893	270	61	216
Leskovac	159478	156252	144206	1298	189	5639
PČINJSKI	267399	227690	159081	2236	222	12388
Preševo	36459	34904	3080	351	1	37
Bujanovac	47122	43302	18067	333	28	5327
Trgovište	7115	6372	5091	56	6	88
Bosilegrad	11603	9931	8129	81	3	82
Vladičin Han	25020	23703	20871	249	38	293
Surdulica	54489	22190	20319	165	19	350
Vranje	85591	87288	83524	1001	127	6211

Zdroje: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava 2004, KZI 2012, SLDB 1991, 2002, 2011.

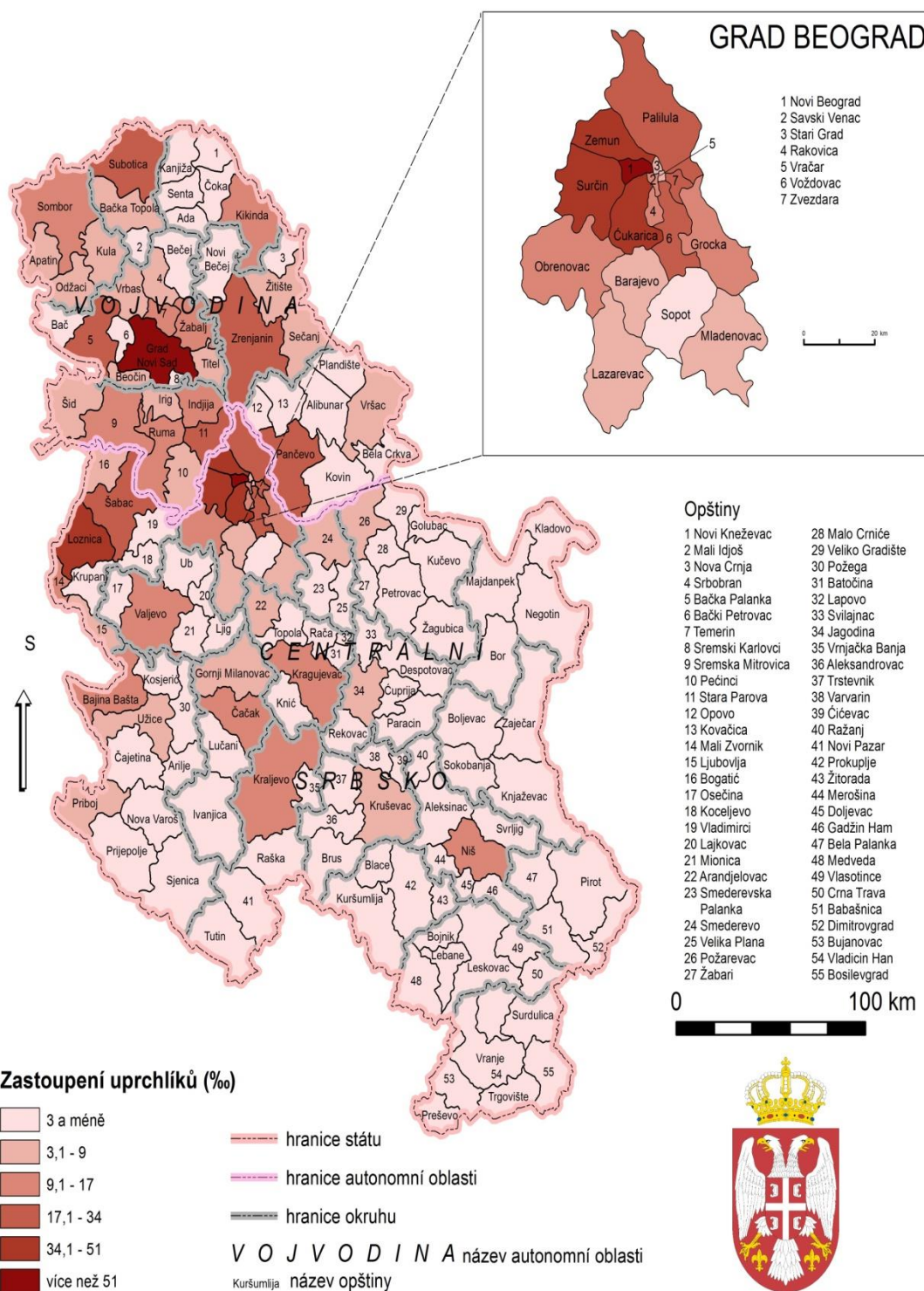
Pozn. *Opština Surčin vznikla odtržením od Zemunu v roce 2004.

Příloha 2 – Zastoupení uprchlíků Chorvatska v opštinách Srbska v roce 2002

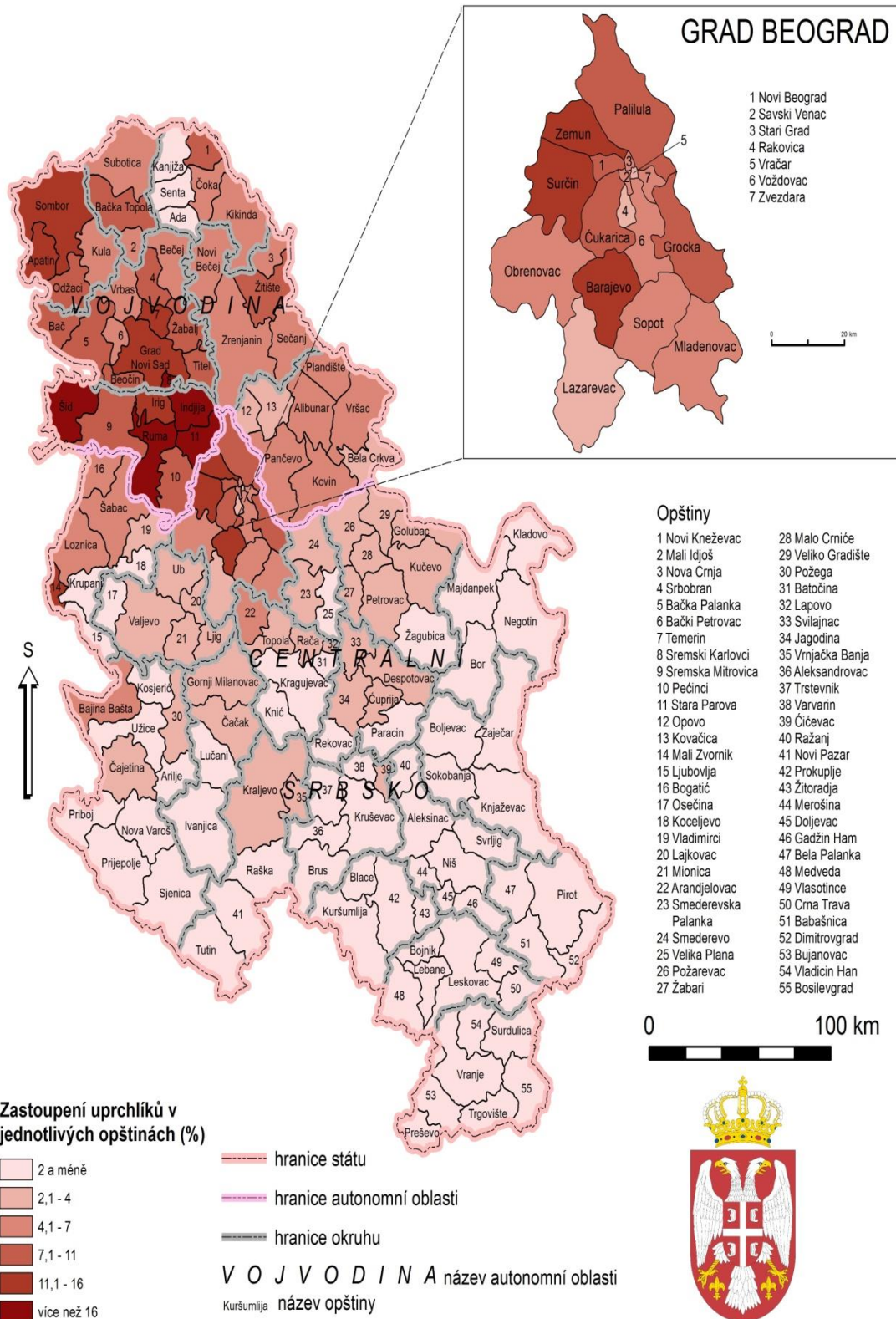
Zdroj: Ministerstvo za ljudska i manjinska prava 2004.

Příloha 3 – Zastoupení uprchlíků Bosny a Hercegoviny v opštinách Srbska v roce 2002

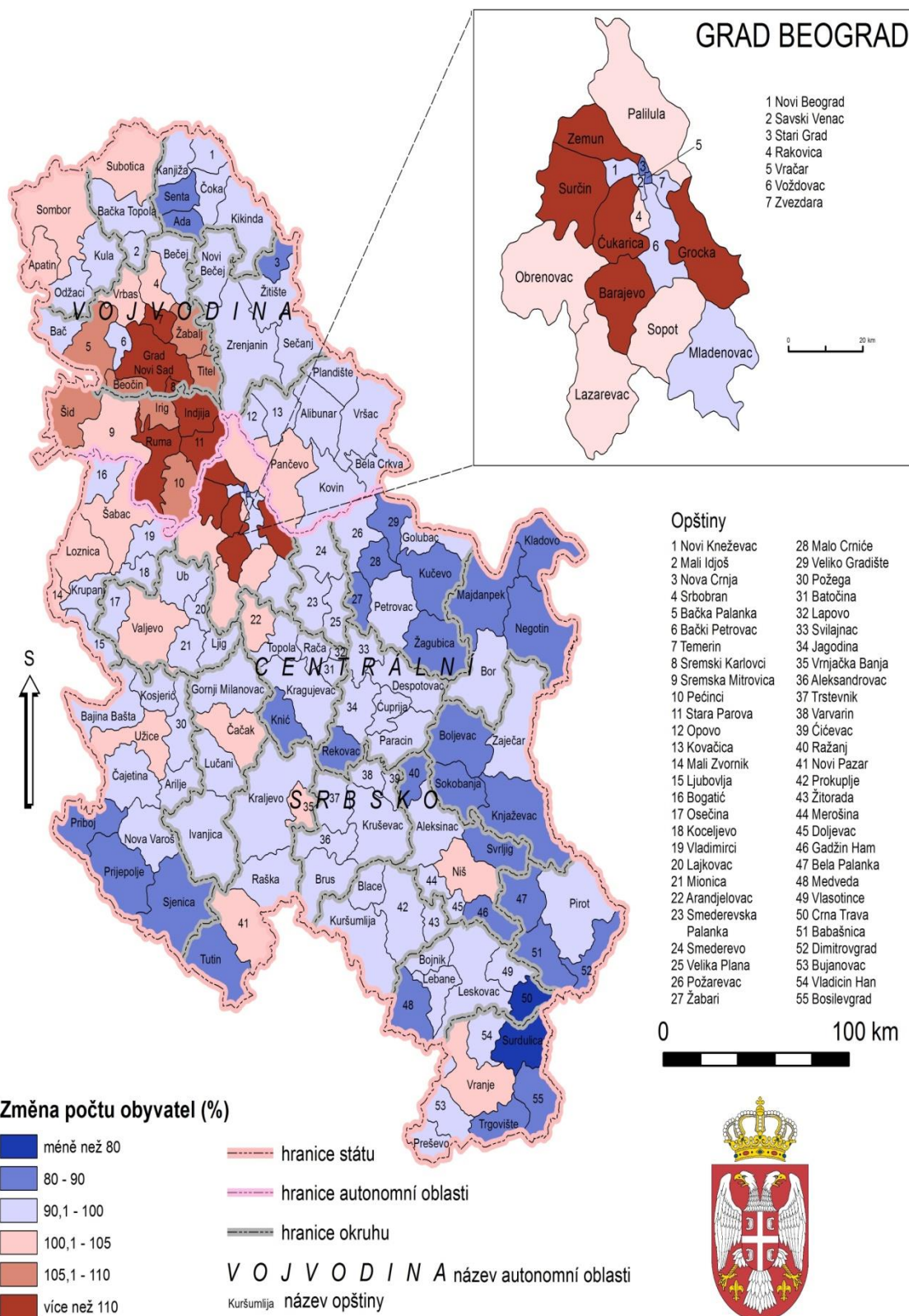
Zdroj: Ministerstvo za ljudska i manjinska prava 2004.

Příloha 4 – Zastoupení uprchlíků v opštinách Srbska v roce 2002

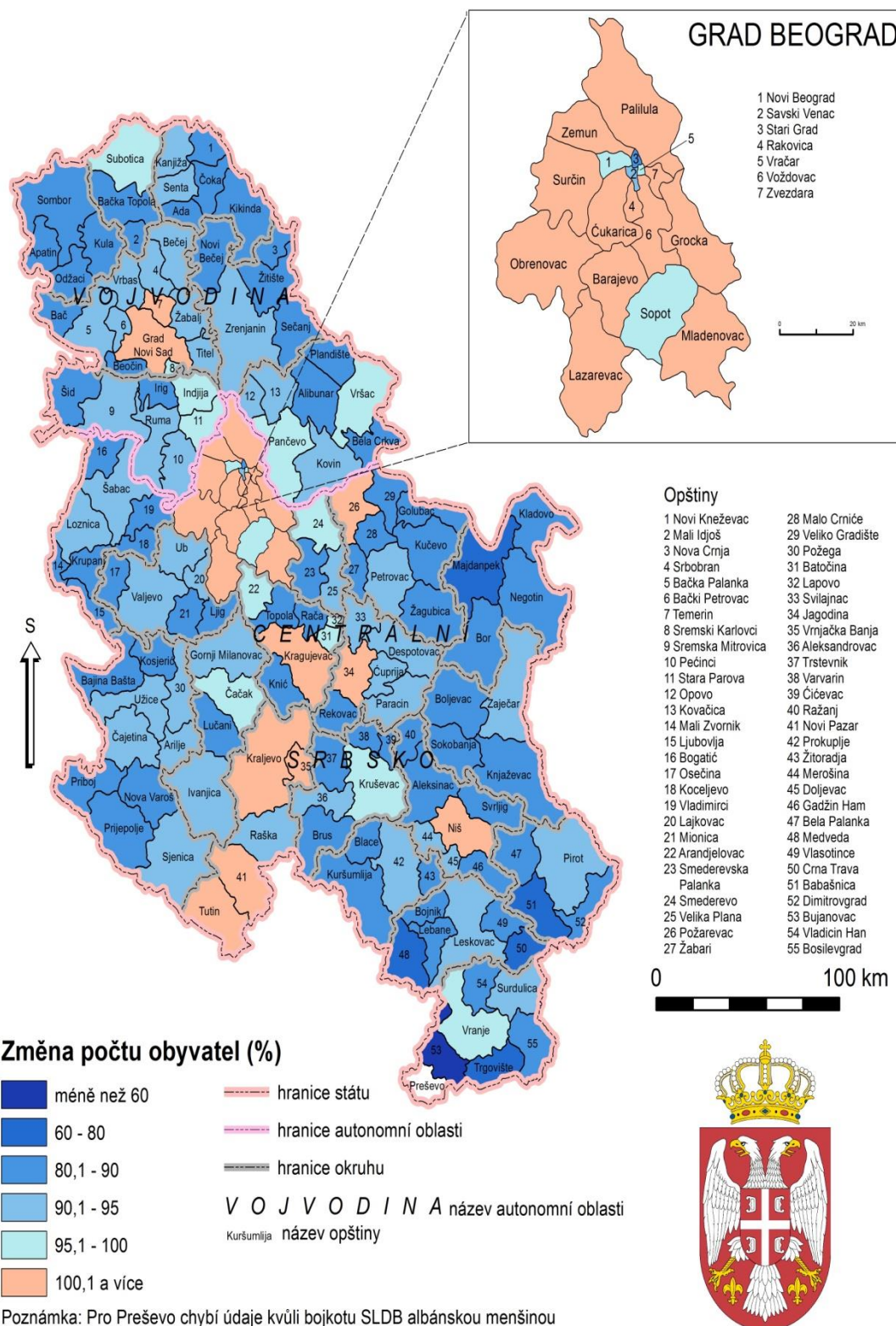
Zdroj: vlastní tvorba, Ministerstvo za ljudska i manjinska prava 2004.

Příloha 5 - Změna počtu obyvatel mezi lety 1991 a 2002 v opštinách Srbska

Zdroj: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava 2004.

Příloha 6- změna počtu obyvatel mezi lety 2002 a 2011 v opštinách Srbska

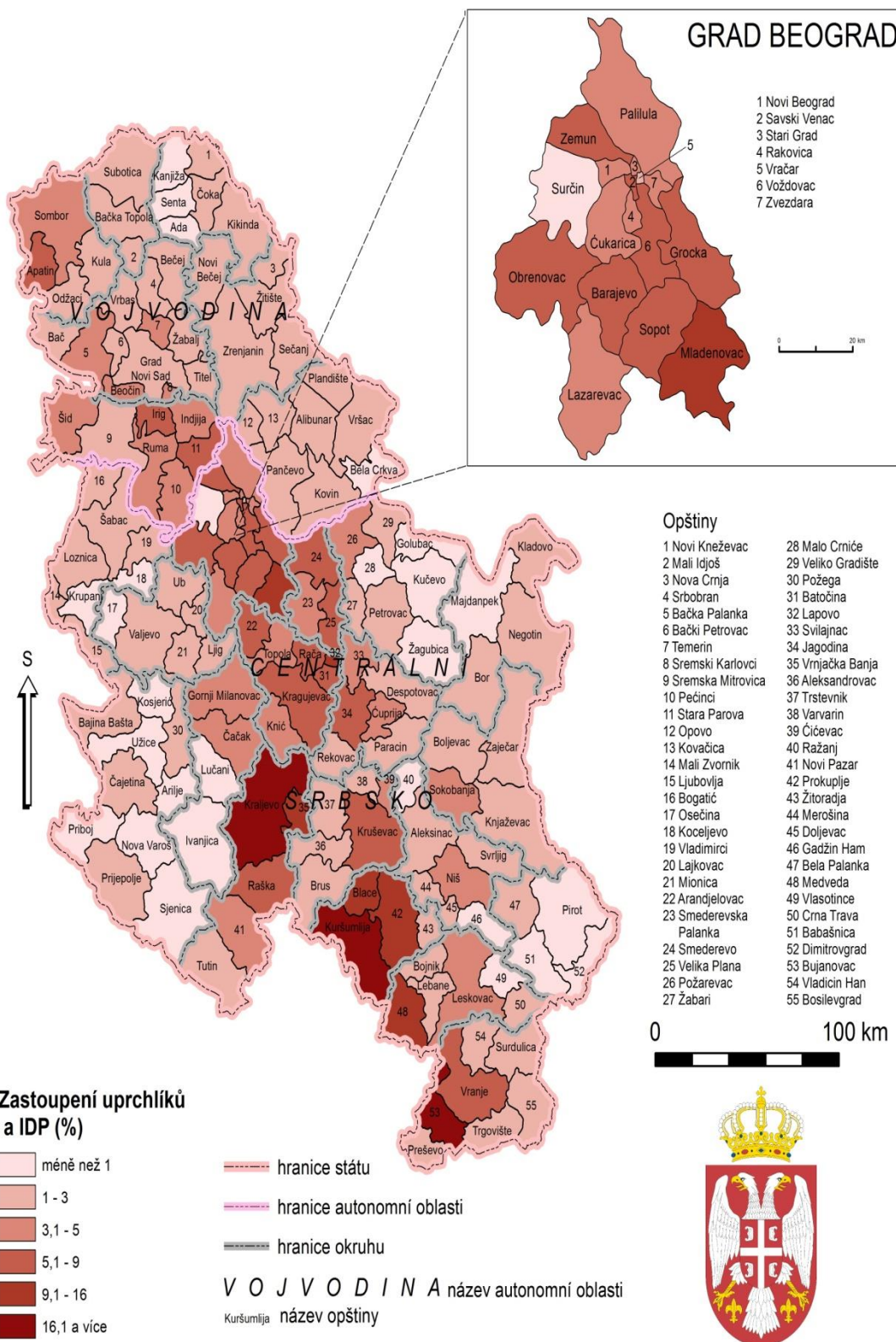

Poznámka: Pro Preševo chybí údaje kvůli bojkotu SLDB albánskou menšinou

Zdroj: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava 2004.

Příloha 7 – Zastoupení uprchlíků a IDP v opštinách Srbska v roce 2011

Zdroj: KZI 2012.

Příloha 8 – Tvorba Pearsonova koeficientu u údajích o okruzích

okruh	nezávislé proměnné			závislé proměnné			Pearsonův korelační koeficient
	relativní příjem (RSD, ‰)	míra urbanizace (%)	vzdálenost od západních hranic (km)	relativní přírůstek uprchlíků (‰)	relativní úbytek obyvatel 2011/1991 (%)	relativní přírůstek IDP (‰)	
Grad Beograd	1095	81,04	50	5,696	-6,91	3,577	0,609
Severno-Banatski	320	48,91	75	2,053	16,77	0,187	-0,486
Zapadno-Bački	459	53,55	0	7,929	10,72	0,335	0,359
Južno-Bački	1163	70,48	60	9,031	-13,15	0,760	0,779
Južno-Banatski	365	57,29	100	3,774	6,94	0,783	-0,144
Severno-Bački	422	64,34	35	4,829	7,70	1,109	0,142
Srednje-Banatski	234	50,58	70	4,089	13,42	0,554	-0,344
Sremski	209	43,43	0	12,242	-2,99	0,420	0,916
Zlatiborski	265	51,21	0	1,588	13,81	0,667	-0,274
Kolubarski	178	42,15	10	2,020	11,21	0,581	-0,216
Mačvanski	197	29,14	0	5,833	9,20	0,373	0,270
Moravički	351	53,81	30	1,858	6,79	2,085	-0,477
Pomoravski	259	45,35	120	1,381	10,88	4,049	-0,913
Rasinski	207	37,01	110	0,787	11,30	4,327	-0,964
Raški	230	53,21	90	0,937	-5,44	10,072	0,096
Šumadijski	264	64,90	80	1,559	3,35	6,182	-0,752
Borski	282	56,71	210	0,646	23,43	0,908	-0,953
Braničevski	262	38,65	140	1,592	16,62	1,365	-0,831
Zaječarski	144	57,54	180	0,664	22,19	1,279	-0,951
Jablanički	128	43,31	220	0,352	13,93	3,377	-0,724
Nišavski	288	56,62	160	0,832	3,47	3,256	-0,925
Pirotski	197	62,51	230	0,591	20,26	0,699	-0,982
Podunavski	439	52,09	115	1,398	7,71	5,707	-0,987
Pčinjski	180	57,55	250	0,360	32,99	6,123	-0,861
Toplički	76	50,02	140	0,525	16,29	14,276	0,121

Zdroj: Republic Development Bureau 2007, SLDB 1991, 2011, KZI 2012.

Příloha 9 – Vybrané statistické údaje za okruhy

region	stát okruh	přírůstek/ úbytek obyvatel 1991-2002	přírůstek/ úbytek obyvatel 2002-2011	PNO* Srbska v roce 1991 (%)	PNO* Srbska v roce 2011 (%)	podíl uprchlíků na obyv. v roce 1996** (%)	podíl uprchlíků a IDP na obyv. v roce 2002 (%)
Bělehradská oblast	Grad Beograd	23973	83316	20,49	23,09	8,69	10,43
Vojvodina	Južno-Bački	49788	21705	7,18	8,56	12,75	11,41
	Južno-Banatski	-1696	-20207	4,17	4,09	6,09	6,02
	Severno-Bački	-2353	-13234	2,67	2,60	6,45	7,42
	Severno-Banatski	-11661	-18111	2,34	2,06	5,26	3,40
	Srednje-Banatski	-8298	-20789	2,86	2,61	6,38	6,10
	Sremski	32685	-23623	4,00	4,35	31,78	16,20
	Zapadno-Bački	3332	-25924	2,78	2,62	13,89	10,81
Šumadija a Západní Srbsko	Kolubarski	-4352	-17691	2,59	2,43	4,05	3,14
	Mačvanski	399	-30694	4,35	4,16	14,83	5,59
	Moravički	-3321	-12169	3,01	2,96	3,46	4,24
	Pomoravski	-13280	-12899	3,18	2,99	3,07	5,64
	Rasinski	-13393	-17442	3,60	3,37	2,72	4,91
	Raški	-2081	18028	3,87	4,30	2,86	11,24
	Šumadijski	-4706	-5470	4,01	4,08	3,59	7,82
Zlatiborski	-19074	-26847	4,39	3,99	2,71	2,32	
Jižní a východní Srbsko	Borski	-16678	-21559	2,15	1,74	1,39	1,90
	Braničevski	-19722	-16878	2,91	2,56	3,27	3,47
	Jablanički	-10378	-24619	3,32	3,01	1,24	3,46
	Nišavski	-8081	-5438	5,15	5,24	1,90	4,54
	Pčinjski	-9709	-68609	3,13	2,21	0,92	5,83
	Pirotski	-10316	-13175	1,53	1,29	1,18	1,62
	Podunavski	-5766	-10895	2,85	2,77	3,07	7,27
	Toplički	-7533	-10321	1,45	1,28	2,04	12,55
Zaječarski	-16615	-17594	2,03	1,67	1,88	2,32	
Srbsko		-78836	-311139	100,00	100,00	6,70	7,55

Pozn. *podíl na obyvatelstvu

**Za rok 1996 nejsou přepočítány údaje o počtu obyvatel podle nové metodiky.

Zdroj: SLDB 1991, 2002, 2011, UNHCR, KZI 1996, KZI 2012.